

АКАДЕМИЈА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА - СИРМИЈУМ

МАСТЕР РАД

**ПРОСТОР ВРТИЋА У ФУНКЦИЈИ ИГРЕ И УЧЕЊА У
РЕАЛНОМ ПРОГРАМУ**

Професор:
др Марта Дедај, проф.

Студент:
Драгана Секулић

Сремска Митровица, 2026. година

АКАДЕМИЈА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА - СИРМИЈУМ

МАСТЕР РАД

**ТЕМА:
ПРОСТОР ВРТИЋА У ФУНКЦИЈИ ИГРЕ И УЧЕЊА У
РЕАЛНОМ ПРОГРАМУ**

**ПРЕДМЕТ:
РЕАЛНИ ПРОГРАМ ЗАСНОВАН НА ИГРИ**

**Професор:
др Марта Дедај, проф.**

**Студент:
Драгана Секулић
Бр. индекса 28/2024М**

Сремска Митровица, 2026. година

САЖЕТАК

Овај рад се бави улогом простора вртића као подстицајног окружења за игру и учење деце у оквиру савременог концепта предшколског васпитања заснованог на програму „Године узлета“. Истраживање је спроведено у Предшколској установи „Пчелица“ у Сремској Митровици, на узорку од 18 васпитача вртића „Бубамара“ и 89 родитеља деце која бораве у овом вртићу. Поред анкетираних родитеља и васпитача у истраживању су учествовала и деца вртића „Бубамара“ кроз процес консултовања.

Полазећи од теоријског становишта да простор представља „трећег васпитача“, истраживање има за циљ да испита на који начин организација, опремљеност и флексибилност простора утичу на квалитет децје игре и учења, као и начини на који различити актери (васпитачи, родитељи и деца) доживљавају и вреднују тај простор.

Истраживање је засновано на дескриптивном и претежно квалитативном приступу, уз елементе квантитативне анализе. Примењене су методе посматрања, анкетања и разговора, а коришћени су инструменти као што су упитници за родитеље и васпитаче, протокол за системско посматрање простора и консултовање са децом.

Резултати истраживања указују да простор у вртићу у великој мери подржава различите облике игре, развој самосталности, креативности и социјалне интеракције. Међутим, уочена је делимична неусклађеност између теоријских поставки и праксе, посебно у домену флексибилности простора, доступности разноврсних материјала и активне партиципације деце у обликовању окружења. Перцепције родитеља и васпитача су углавном позитивне, али указују на потребу за даљим унапређењем простора и већом транспарентношћу у комуникацији.

Закључци истраживања потврђују полазну хипотезу о повезаности карактеристика простора и квалитета игре и учења, уз препоруке за унапређивање организације простора у правцу веће флексибилности, доступности материјала и активнијег укључивања деце.

Кључне речи: простор вртића, игра, учење, реални програм, предшколско васпитање

САДРЖАЈ

УВОД.....	6
ТЕОРИЈСКИ ДЕО	7
1. ИГРА КАО ОСНОВА ДЕЧЈЕГ РАЗВОЈА И УЧЕЊА.....	7
1.1. Савремено разумевање игре у раном детињству	7
2. РАЗВОЈ СХВАТАЊА ПРОСТОРА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ	9
2.1. Од традиционалног ка савременом разумевању простора	9
2.2. Простор као „трећи васпитач“	12
3. Преглед досадашњих истраживања и отворена истраживачка питања	14
4. МЕТОДОЛОШКИ ДЕО.....	17
4.1.Предмет истраживања	17
4.2.Циљ истраживања	17
4.3.Карактер истраживања	17
4.4.Сврха истраживања.....	17
4.5.Контекст и узорак истраживања.....	18
4.6.Методе и технике истраживања.....	19
4.7.План истраживања и фазе	20
5. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА.....	23
5.1.Анализа одговора родитеља деце предшколског узраста	23
5.2.Анализа одговора васпитача вртића „Бубамара“ у Сремској Митровици	35
5.3.Анализа протокола системског посматрања деце у простору радне собе	46
5.4.Анализа консултовања са децом.....	47
6. ДИСКУСИЈА	50
7.ПРОМЕНЕ У ПРАКСИ	52

7.1.Хоризонтална размена и професионални дијалог.....	52
7.2.Донети закључци и смернице за промену	53
7.3.Реализација промене	53
7.4.Евалуација промене	56
ЛИТЕРАТУРА	61
ПРИЛОЗИ.....	63

УВОД

Савремени приступи у области предшколског васпитања и образовања све више наглашавају значај окружења у којем дете живи, учи и развија се. У том контексту, простор вртића више се не посматра искључиво као физичка категорија, односно место боравка деце, и постаје активан чинилац васпитно-образовног процеса. У оквиру концепције реалног програма „Године узлета“, простор се дефинише као „трећи васпитач“, који, поред васпитача и вршњачке групе, има значајну улогу у подстицању децјег учења и развоја. Овакво схватање простора подразумева да он треба да буде подстицајан, флексибилан, отворен за промене и прилагођен интересовањима и потребама деце.

Релевантност истраживања додатно се огледа у чињеници да савремени педагошки приступи, засновани на конструктивистичким и социокултурним теоријама учења, наглашавају активну улогу детета у процесу учења и значај окружења као контекста у којем се учење одвија. У складу са тим, простор вртића треба да омогући деци избор, самостално истраживање, сарадњу са другом децом и изражавање кроз различите видове активности. Теоријска полазишта рада заснивају се управо на овим принципима, као и на концепцији реалног програма „Године узлета“, који истиче значај флексибилности, партнерства, уважавања децје перспективе и интегрисаног учења кроз игру.

У пракси, међутим, често се јављају бројна ограничења која утичу на квалитет организације простора. Она могу бити условљена материјалним факторима, као што су недостатак простора, недовољна опремљеност или велики број деце у групама, али и организационим и педагошким факторима, као што су недовољна флексибилност у планирању, традиционални приступи раду или недовољно укључивање деце у процес обликовања окружења. Управо због тога је важно испитати како се простор у вртићу користи у пракси и у којој мери подржава принципе савременог програма.

Истраживање има за циљ да испита на који начин организација и опремљеност простора утичу на квалитет игре и учења деце, као и како различити актери – васпитачи, родитељи и деца – доживљавају и вреднују тај простор. Посебан значај рада огледа се у томе што проблем сагледава из више перспектива, што омогућава свеобухватније разумевање сложености улоге простора у васпитно-образовном процесу.

ТЕОРИЈСКИ ДЕО

1. ИГРА КАО ОСНОВА ДЕЧЈЕГ РАЗВОЈА И УЧЕЊА

1.1. Савремено разумевање игре у раном детињству

Игра представља једну од основних активности детета и природан начин на који оно истражује свет, стиче искуства и гради разумевање себе, других људи и окружења. Од најранијег узраста дете кроз игру испољава радозналост, испитује могућности предмета, успоставља односе са вршњацима и одраслима, развија говор, мишљење, машту и способност решавања проблема. Због тога се у савременој педагогији раног детињства игра не посматра као средство за попуњавање слободног времена или припрема за „озбиљно“ учење, већ као темељни контекст у коме се учење природно одвија.

Начин разумевања игре мењао се током развоја педагошке науке. У традиционалним приступима игра је често била схватана као активност која следи након учења или као метод којим васпитач лакше преноси унапред одређене садржаје. У таквом приступу одрасли су најчешће планирали игру, одређивали њен ток, материјале и исходе, док је улога детета била претежно да прати понуђене активности. Савремена теоријска полазишта напуштају овакво разумевање и полазе од претпоставке да је дете активно, компетентно и способно да сопственим деловањем конструише знања и значења (Бренеселовић и Крњаја, 2021).

Значајан допринос разумевању игре дао је Жан Пијаже, који је игру посматрао као израз когнитивног развоја детета. Према његовом мишљењу, различити облици игре јављају се у складу са развојем мишљења. У најранијем периоду доминира функционална игра, затим симболичка, док се са развојем логичког мишљења јављају игре са правилима (Piaget, 1962). Пијаже наглашава да дете кроз игру активно организује искуства и прилагођава нове информације постојећим когнитивним структурама, чиме се развијају интелектуалне способности.

За разлику од Пијажеа, Лав Виготски развој игре посматра пре свега кроз социјални контекст. Он истиче да је игра водећа активност предшколског детета јер омогућава развој психичких функција које се тек формирају. У игри дете делује изнад свог тренутног

развојног нивоа, преузима различите улоге, поштује правила која сама игра намеће и развија способност саморегулације. На тај начин игра постаје простор у коме се формира „зона наредног развоја“, односно простор у коме дете уз подршку других може да достигне више нивое разумевања него што би то могло самостално (Vygotsky, 1978).

Џером Брунер додатно проширује разумевање игре наглашавајући да је она природно окружење за учење путем откривања. Према његовом становишту, дете најуспешније учи онда када активно истражује, поставља питања, испробава различита решења и кроз сопствено искуство долази до нових сазнања (Bruner, 2000). У таквом процесу улога одраслог није да пружи готове одговоре, већ да подстиче истраживање, поставља изазове и пружа подршку онда када је она детету потребна.

Савремена истраживања потврђују да игра има значајну улогу у свим аспектима развоја детета. Кроз различите облике игре развијају се говорне способности, креативност, математичко и научно мишљење, моторичке вештине, емоционална стабилност и социјалне компетенције. Посебно место има симболичка игра, јер омогућава детету да реконструише сопствена искуства, испољи емоције, развија машту и разуме перспективу других особа (Smilansky, 1968).

У домаћој педагошкој литератури значај игре посебно истиче Каменов (2008), који наглашава да је игра најприроднији облик активности детета и основни начин његовог учења. Према овом аутору, вредност игре не огледа се само у стицању појединачних знања и вештина, већ пре свега у томе што она омогућава целовит развој личности, подстиче иницијативу, самосталност и сарадњу са другом децом. Каменов указује да игра не сме бити средство за остваривање унапред постављених наставних циљева, већ да васпитно-образовни процес треба да се ослања на игру као природан контекст учења.

Оваква схватања представљају основу савремених курикулумских концепција, међу којима се посебно издвајају Основе програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“. У овом документу игра се не посматра као посебна активност издвојена од учења, већ као основни контекст у коме деца истражују, комуницирају, сарађују, развијају односе и граде разумевање света. Полази се од становишта да деца уче кроз активно учешће

у смисленим животним ситуацијама, а не кроз усвајање унапред припремљених садржаја (Бренеселовић и Крњаја, 2021).

Такво разумевање игре неминовно доводи и до другачијег схватања физичког окружења. Ако је игра основни начин учења, онда и простор у коме се она одвија не може бити само место боравка деце. Простор постаје активан педагошки ресурс који подстиче истраживање, сарадњу, самосталност и развијање различитих облика игре. Управо због тога савремене концепције предшколског васпитања све већу пажњу посвећују организацији простора као једном од кључних услова квалитетног учења и развоја деце.

2. РАЗВОЈ СХВАТАЊА ПРОСТОРА У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ

2.1. Од традиционалног ка савременом разумевању простора

Улога физичког простора у предшколском васпитању значајно се мењала током развоја педагошке теорије и праксе. Начин на који је простор организован увек је одражавао доминантна схватања о детету, учењу и улози васпитача. Због тога се анализа простора не може посматрати изоловано од развоја педагошких концепција, јер је простор истовремено и одраз образовне филозофије и активан чинилац васпитно-образовног процеса.

У традиционалним програмима предшколског васпитања простор је првенствено имао организациону и функционалну улогу. Основни циљ био је обезбеђивање реда, дисциплине и несметане реализације унапред планираних активности. Намештај је углавном био распоређен тако да омогући лак надзор одраслог, док су материјали најчешће били смештени у затвореним ормарима и доступни деци тек након одобрења васпитача. Просторне целине нису представљале подстицај за истраживање, већ су служиле као места за извођење активности које је планирао одрасли.

У таквој организацији простора дете је пре свега било посматрано као прималац знања. Васпитач је био носилац свих одлука – од избора материјала, начина рада и трајања активности до организације самог простора. Простор је био релативно непроменљив, са јасно дефинисаном наменом појединих делова собе, док су могућности деце да самостално бирају активности, комбинују материјале или мењају окружење биле веома ограничене.

Оваква организација простора произилазила је из схватања да је задатак васпитача да пренесе знања, а задатак детета да их усвоји (Каменов, 2008).

Промене у разумевању детета као активног учесника у сопственом развоју постепено су довеле и до промене схватања физичког окружења. Развој конструктивистичких и социоконструктивистичких теорија учења померио је пажњу са питања *шта дете треба да научи* на питање *како дете учи*. Истраживања су показала да знање није могуће једноставно пренети са одраслог на дете, већ да га дете активно гради кроз сопствена искуства, истраживање и интеракцију са људима и окружењем (Piaget, 1962; Vygotsky, 1978; Bruner, 2000).

Такве промене условиле су и ново разумевање простора. Простор више није посматран као место у коме се реализује програм, већ као један од његових најважнијих елемената. Почиње да се говори о окружењу које подстиче истраживање, комуникацију, сарадњу и различите облике игре. Намештај постаје покретан, материјали доступни деци, а просторне целине добијају функцију отворених средина у којима дете самостално доноси одлуке и организује сопствену активност.

Посебан утицај на овакво разумевање простора имао је развој педагогије раног детињства током друге половине двадесетог века. Истраживања су показала да квалитет физичке средине значајно утиче на трајање игре, степен дечје укључености, развој самосталности, сарадње и истраживачког понашања. Добро организован простор не представља само естетски уређено окружење већ подстиче децу да постављају питања, комбинују материјале, испробавају различита решења и развијају сопствене идеје (Olds, 2001).

У савременим концепцијама предшколског васпитања простор добија потпуно нову педагошку функцију. Он више није пасивна позадина активности већ активан учесник у процесу учења. Организација простора постаје неодвојива од квалитета васпитно-образовне праксе, јер непосредно утиче на то како ће се деца кретати, са ким ће сарађивати, које ће материјале користити и колико ће дуго остати у игри.

Овакво разумевање простора у великој мери је присутно и у домаћој стручној литератури. Крњаја и Павловић Бренеселовић (2017) истичу да физичко окружење није само

место у коме се реализују активности, већ важан чинилац који обликује односе, комуникацију и учење. Простор треба да буде отворен за промене, да омогућава различите облике окупљања деце, да подржава истраживање и да видљиво представља процесе учења кроз педагошку документацију и децје продукте.

Иста полазишта налазе се и у Основама програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“, у којима се наглашава да физичка средина није само услов за реализацију програма, већ његов саставни део. Простор треба да буде подстицајан, флексибилан, доступан и осмишљен тако да омогућава детету самостално истраживање, слободан избор активности, сарадњу са другом децом и заједничко конструисање знања (Бренеселовић и Крњаја, 2021).

Додатно појашњење ових програмских полазишта дато је у Водичу за уређење простора у децјем вртићу, у коме се истиче да простор није „готов производ“, већ живо окружење које се непрестано мења у складу са интересовањима деце, развојем пројекта и процесима учења. Уместо простора који је уређен искључиво према идејама одраслих, савремена пракса тежи стварању окружења које настаје кроз заједничко деловање деце, васпитача и породице (Крњаја и Павловић Бренеселовић, 2022).

Разлика између традиционалног и савременог приступа организацији простора може се сагледати кроз више аспеката. Док је традиционални простор био статичан, савремени простор је променљив; док су материјали некада били недоступни деци, данас се организују тако да подстичу самосталност; док су просторне целине некада служиле реализацији активности које је планирао васпитач, данас представљају отворене средине за игру, истраживање и развијање пројекта. Највећа разлика огледа се у промени разумевања детета – од пасивног примаоца знања ка компетентном учеснику који заједно са васпитачем обликује сопствено окружење.

Управо ова промена представља једну од кључних карактеристика реалног програма. Простор више није место у коме се одвија васпитно-образовни рад, већ постаје активан педагошки ресурс који омогућава развијање односа, учешће деце, сарадњу, истраживање и заједничко учење. Због тога се у савременој педагогији све чешће говори о простору као „трећем васпитачу“, концепту који ће бити детаљније разматран у наредном поглављу.

2.2. Простор као „трећи васпитач“

Концепт простора као „трећег васпитача“ представља једно од најзначајнијих полазишта савремене педагогије раног детињства. За разлику од традиционалног схватања према коме је простор пре свега место у коме се реализују планиране активности, савремени приступи простор посматрају као активног учесника у процесу учења и развоја детета. На тај начин простор престаје да буде пасивна физичка средина и постаје педагошки осмишљено окружење које подстиче игру, истраживање, комуникацију и заједничко конструисање знања.

Идеја о простору као „трећем васпитачу“ развијена је у оквиру педагошког приступа Ређо Емилија, чији је оснивач Лорис Малагуци. Према овом приступу, дете, одрасли и простор представљају три равноправна чиниоца процеса учења. Простор није само место у коме се учење дешава, већ средина која непрестано шаље поруке детету, усмерава његову пажњу, подстиче радозналост и отвара могућности за различите облике истраживања (Malaguzzi, 1998). На тај начин простор постаје активни партнер у процесу учења, који својом организацијом утиче на квалитет дечјих искустава.

Развијајући Малагуцијеве идеје, Риналди (2006) истиче да је простор средство комуникације јер одражава педагошка уверења васпитача и установе. Начин на који је простор организован говори о томе како се посматра дете, колико му се верује и у којој мери му се омогућава да буде самостално, компетентно и активно у сопственом учењу. Простор који подржава дечју иницијативу карактеришу доступност материјала, флексибилност, могућност промене и присуство различитих подстицаја који позивају децу на игру и истраживање.

За разлику од традиционалног модела организације вртића, у коме су намештај и материјали распоређени према потребама одраслих, савремена концепција полази од потреба детета. У традиционално организованом простору материјали се најчешће налазе у затвореним ормарима, приступ њима контролише васпитач, а просторне целине су ретко променљиве. Таква организација често ограничава дечју иницијативу и своди игру на коришћење унапред припремљених средстава и активности.

Насупрот томе, простор у савременој педагогији карактеришу отворене полице, приступачни и разноврсни материјали, природни и неструктурирани предмети, могућност самосталног избора, као и стална могућност реорганизације у складу са интересовањима деце. У таквом окружењу деца самостално доносе одлуке, комбинују материјале, постављају питања и креирају сопствене путеве учења. Простор тиме непосредно доприноси развоју самосталности, одговорности и осећаја компетентности.

Основе програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“ прихватају ова савремена педагошка полазишта и простор посматрају као значајан ресурс за игру, учење и развој детета. Простор није схваћен као унапред дефинисано место за реализацију активности, већ као динамично окружење које се непрестано мења у складу са развијањем пројекта, интересовањима деце и заједничким истраживањем (Павловић Бренеселовић и Крњаја, 2018). Тако организован простор подстиче добробит детета јер му омогућава избор, активно учешће и осећај припадања заједници.

У Водичу за уређење простора у деčјем вртићу наглашава се да квалитет простора није условљен величином просторије нити количином опреме, већ начином на који је простор организован и могућностима које пружа деци за различите облике игре и учења (Крњаја и Павловић Бренеселовић, 2022а). Добро организован простор треба да омогући истовремено окупљање целе групе, рад у малим групама и индивидуалне активности, као и да буде довољно флексибилан да се мења током трајања пројекта.

Посебан значај има доступност материјала. Када су материјали смештени на дохват детета, оно има прилику да самостално доноси одлуке о томе шта ће користити, како ће организовати игру и на који начин ће реализовати своје идеје. Самосталан избор материјала представља један од основних предуслова развоја иницијативе, одговорности и осећаја компетентности. Управо због тога савремени приступи препоручују коришћење отворених полица, транспарентних кутија, природних материјала и предмета без унапред одређене намене, јер они остављају више простора за машту и креативно мишљење деце (Крњаја и Павловић Бренеселовић, 2022а).

Значај простора као педагошког ресурса потврђују и домаћа истраживања. Врањешевећ и сарадници (2019) указују да физичка средина значајно утиче на добробит деце, њихову самосталност, иницијативу и квалитет интеракција. Аутори истичу да простор

који подстиче игру није онај који је најбоље опремљен, већ онај који деци омогућава да активно истражују, сарађују и заједнички граде значења.

Слично томе, Дедај (2024) наглашава да простор треба посматрати као део педагошке концепције, а не као питање естетског уређења. Квалитетно организован простор омогућава деци да слободно бирају активности, комбинују материјале, иницирају промене и активно учествују у обликовању окружења. Улога васпитача није да једнократно организује простор, већ да га континуирано развија заједно са децом, ослушкујући њихова интересовања и документујући процес учења.

Из наведених теоријских полазишта може се закључити да простор у савременој предшколској пракси представља много више од физичког окружења. Он је динамичан, развојан и педагошки осмишљен ресурс који непосредно утиче на квалитет игре, учења и односа који се у њему развијају. Управо зато се у савременим педагошким концепцијама говори о простору као „трећем васпитачу“ – окружењу које, заједно са дететом и васпитачем, активно учествује у стварању подстицајних услова за учење и развој.

3. Преглед досадашњих истраживања и отворена истраживачка питања

Савремена истраживања из области предшколског васпитања и образовања указују да физичко окружење представља један од кључних чинилаца квалитета васпитно-образовног процеса. Током последњих неколико деценија дошло је до значајне промене у разумевању улоге простора: од схватања простора као места у коме се реализују планиране активности, до његовог разумевања као активног педагошког ресурса који подстиче игру, истраживање, сарадњу и заједничко конструисање знања. Посебан допринос овом разумевању дали су аутори Ређо Емилија приступа, чија су полазишта утицала на бројне савремене програме раног образовања. Истраживања показују да окружење које је флексибилно, богато различитим материјалима и прилагођено интересовањима деце значајно доприноси развоју критичког мишљења, креативности и самосталности.

Међу страним истраживањима посебно се издвајају радови који анализирају примену Ређо Емилија концепције. Резултати показују да простор који омогућава слободан избор материјала, сарадњу и активно учешће деце позитивно утиче на квалитет игре, продужено

задржавање у активности и развој истраживачког понашања. Истовремено се наглашава да организација простора није питање естетског уређења, већ педагошке концепције која одражава слику о детету као компетентном учеснику сопственог учења.

У домаћем научном контексту значајан допринос разумевању квалитета предшколске праксе дали су Павловић Бренеселовић и Крњаја. Полазећи од концепције рефлексивне праксе, ауторке истичу да се квалитет вртића не може свести на материјалне услове или примену прописаних стандарда, већ представља динамичан процес који настаје кроз односе, заједничко учење и континуирано преиспитивање праксе. Простор се посматра као једна од најзначајнијих димензија културе вртића јер обликује односе, омогућава различите облике учешћа и утиче на начине на које деца истражују и уче.

Значајан допринос представљају и истраживања о педагошкој документацији, која указују да простор није само место у коме се учење одвија, већ и место у коме оно постаје видљиво. Анализа ставова васпитача показала је да је разумевање функције документације често недовољно повезано са савременом концепцијом програма, што указује на потребу даљег професионалног развоја и оснаживања практичара.

Увођењем Основа програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“ започета је трансформација разумевања физичког окружења у српским предшколским установама. Простор се више не посматра као унапред организована средина у којој васпитач реализује планиране активности, већ као динамично окружење које се непрестано мења у складу са интересовањима деце и развијањем пројеката. Истраживања настала након увођења реалног програма показују да успешност оваквог приступа зависи од рефлексивне праксе васпитача, доступности материјала, флексибилности простора и подршке установе процесу промене.

Истраживања која се баве деčјом игром указују да је квалитет игре непосредно повезан са организацијом окружења. Продужена игра, већа самосталност деце и богатије социјалне интеракције јављају се у срединама које омогућавају слободан избор активности, приступ различитим материјалима и могућност њиховог комбиновања. Са друге стране, у срединама у којима је простор статичан, материјали недоступни или су активности претежно организоване од стране одраслих, игра је чешће краткотрајна и мање истраживачки усмерена.

Иако су досадашња истраживања значајно допринела разумевању улоге простора у развоју и учењу деце, могу се уочити и одређена ограничења. Већина домаћих истраживања усмерена је на теоријска полазишта реалног програма, професионални развој васпитача или поједине аспекте квалитета праксе, док је мањи број радова истовремено обухватио анализу физичког простора, квалитета дечје игре и перспективе свих учесника васпитно-образовног процеса – деце, васпитача и родитеља. Још је мањи број истраживања која, након утврђивања постојећег стања, предлажу и практично реализују промене у простору, а затим анализирају њихове ефекте.

Полазећи од уочених недостатака у литератури, могу се издвојити следећа отворена истраживачка питања:

- у којој мери је организација простора у предшколским установама усклађена са концепцијом реалног програма;
- како доступност материјала и флексибилност простора утичу на трајање, квалитет и различите облике дечје игре;
- у којој мери деца активно учествују у обликовању простора у коме бораве;
- како васпитачи и родитељи доживљавају улогу простора у учењу и развоју деце;
- на који начин конкретне промене у организацији простора могу допринети квалитетнијој игри, већој самосталности и активнијем учешћу деце.

Управо наведена питања представљају полазиште овог мастер рада. Истраживање је усмерено не само на опис постојећег стања, већ и на предлагање, реализацију и евалуацију конкретних промена у пракси. На тај начин рад настоји да повеже савремена теоријска полазишта са васпитно-образовном праксом и понуди препоруке које могу допринети даљем развоју квалитета предшколског васпитања у складу са концепцијом реалног програма „Године узлета“.

4. МЕТОДОЛОШКИ ДЕО

4.1. Предмет истраживања

Предмет истраживања је „Простор вртића у функцији игре и учења у реалном програму“.

4.2. Циљ истраживања

Циљ истраживања је да се анализира повезаност између карактеристика простора у предшколској установи и квалитета децје игре и учења, као и да се интерпретирају перцепције различитих актера (васпитача, родитеља и деце) о улози простора у контексту реалног програма.

4.3. Карактер истраживања

Истраживање има примењени карактер, јер је усмерено на решавање конкретних проблема уоченог у васпитно-образовној пракси који се односи на организацију и функционалност простора у складу са принципима реалног програма „Године узлета“. По својој природи истраживање је дескриптивно, јер има за циљ да опише постојеће стање просторних целина, начин њиховог коришћења и њихов утицај на децју игру, самосталност и учешће у активностима. Истраживање има претежно квалитативни карактер, будући да се заснива на посматрању деце, анализи простора и разговорима са васпитачима и стручним сарадницима, али укључује и елементе квантитативног приступа кроз прикупљање података путем упитника и њихово приказивање у виду графикона. Такође, истраживање има елементе акционог приступа, јер је усмерено ка унапређивању праксе и предлагању конкретних решења за боље организовање простора.

4.4. Сврха истраживања

Сврха истраживања је унапређивање квалитета васпитно-образовне праксе кроз боље разумевање улоге и значаја простора у подстицању децје игре и учења у оквиру реалног

програма „Године узлета“. Истраживање има за циљ да укаже на значај флексибилно организованог, подстицајног и деци доступног простора, као и да допринесе развоју праксе у којој простор подржава дечју иницијативу, самосталност, креативност и сарадњу.

Добијени резултати ће послужити као основа за осмишљавање конкретних препорука за унапређивање организације просторних целина, како би се оне више прилагодиле потребама и интересовањима деце и биле у складу са принципима реалног програма.

4.5. Контекст и узорак истраживања

Истраживање је спроведено у Предшколској установи „Пчелица“ у Сремској Митровици, у вртићу „Бубамара“. Посматрање и прикупљање података одвијаће се у свакодневним активностима деце и васпитача. Контекст истраживања обухвата васпитаче и родитеље из васпитних група различитог узраста, у којима се простор користи као подстицајно окружење за игру, учење и развој деце. Посебна пажња усмерена је на начин организације просторних целина, доступност материјала и могућности које простор пружа деци за самостално истраживање, избор и сарадњу.

Узорак истраживања чине васпитачи и родитељи из 9 вртићких група и деца из тих група вртића „Бубамара“. Истраживањем су обухваћена: деца средње, старије и групе пред полазак у школу кроз консултовање, васпитачи деце девет вртићких група и родитељи деце из обухваћених група, који ће учествовати путем анкетирања.

Узорак је намерни, што значи да је изабран тако да представља различите родитеље у контексту узраста њихове деце, децу из различитих узрасних група, а у складу са могућностима спровођења истраживања у конкретној установи и у директној вези са проблемом који је уочен у пракси.

Обухватањем различитих учесника (деце, васпитача и родитеља) омогућено је сагледавање проблема из више перспектива, што доприноси свеобухватнијем разумевању улоге простора у функцији игре и учења.

4.6.Методе и технике истраживања

У складу са постављеним циљем и истраживачким питањима, у раду је примењена дескриптивна метода, која омогућава систематско описивање и анализу постојећег стања организације простора у васпитној групи, као и његовог утицаја на деčју игру и учење. Поред тога, коришћена је и метода теоријске анализе ради сагледавања релевантних полазишта и принципа реалног програма „Године узлета“.

Од истраживачких техника примењено је посматрање, анкетирање и разговор. Посматрање је усмерено на праћење начина на који деца користе простор, врсте и трајање игре, степен самосталности у избору активности, као и облике међусобне сарадње. Посматрање је реализовано током свакодневних активности у вртићкој групи, без нарушавања уобичајеног тока рада. Техника анкетирања кроз Google упитник коришћена је у раду са васпитачима и родитељима, са циљем прикупљања података о њиховим ставовима и перцепцијама у вези са организацијом простора и његовом улогом у подстицању деçје игре и учења. Разговор, у форми прилагођеног полуструктурисаног интервјуа, примењен је у раду са децом, на начин који је у складу са њиховим узрастом. Као инструменти истраживања коришћени су посебно конструисани упитници за васпитаче и родитеље, који садрже затворена питања са понуђеним одговорима ради лакше обраде и графичког приказа података и неколико отворених питања. За рад са децом коришћена је метода консултовања које подразумева вођење разговора са дететом уз визуелну подршку како би деца изразила своје доживљаје и изборе у вези са простором. Коришћене су различите технике које су блиске дететовом начину изражавања: фотографију, мапирање и „туре“ кроз коју дете води одраслог кроз окружење које је њему познато као што је вртићка соба. За добијање података од деце коришћена су питања за консултовање са децом из Водича за запослене у предшколским установама – Самовредновање у предшколским установама.

Како бих добила мерљиве податке о квалитету игре у простору радне собе, коришћени су протоколи посматрања квалитета игре повезујући простор, понашање деце и учење.

Поред тога, примењен је и инструмент за анализу простора, у виду листе за процену, који омогућава праћење организације просторних целина, доступности материјала, флексибилности простора и његове усклађености са принципима реалног програма.

4.7. План истраживања и фазе

Истраживање је реализовано кроз неколико међусобно повезаних фаза, које омогућавају системско прикупљање, обраду и интерпретацију података.

У првој фази истраживања дефинисала сам проблем и циљ истраживања, као и анализу релевантне литературе која се односи на улогу простора у предшколском васпитању и принципе реалног програма „Године узлета“. У оквиру ове фазе конструисала сам истраживачке инструменте (упитници, протокол за посматрање и листа за анализу простора).

У другој фази приступила сам прикупљању података. Прикупљање података обухватило је посматрање деце током свакодневних активности, са посебним освртом на начин коришћења простора, врсту и трајање игре, као и степен самосталности и сарадње деце. Паралелно са тим, спроведено је анкетање васпитача и родитеља, као и разговори са васпитачима и децом, у складу са њиховим узрастом и могућностима. Такође је реализована анализа организације простора применом унапред припремљене листе за процену.

У трећој фази извршила сам обраду и анализу прикупљених података. Квантитативни подаци добијени анкетањем приказани су табеларно и графички, док су квалитативни подаци (резултати посматрања и разговора) анализирани кроз опис и тумачење у односу на постављена истраживачка питања.

У завршној фази истраживања урадила сам интерпретацију добијених резултата, формулисање закључака и давање препорука за унапређивање организације простора у складу са принципима реалног програма. Посебан акценат стављен је на могућности практичне примене добијених резултата у васпитно-образовном раду.

4.8. Варијабле у истраживању

У овом истраживању издвајају се независна, зависна и контролне варијабле.

Независну варијаблу представљају карактеристике простора у предшколској установи, које обухватају организацију простора, доступност и разноврсност материјала, као и подстицајност окружења.

Зависну варијаблу чине карактеристике дечје игре и учења, које се испољавају кроз врсту игре, трајање игре, степен укључености деце, социјалну интеракцију и иницијативу у игри.

Као контролне варијабле издвајају се узраст деце, пол, број деце у васпитној групи и радни стаж васпитача.

У оквиру истраживања анализирају се и перцептивне варијабле које се односе на ставове васпитача и родитеља о подстицајности простора за игру и учење.

4.9. Хипотезе истраживања

Полазећи од дефинисаног циља, задатака и варијабли истраживања, формулисане су следеће хипотезе:

Општа хипотеза: Претпоставља се да постоји повезаност између карактеристика простора у предшколској установи и квалитета дечје игре и учења.

Посебне хипотезе:

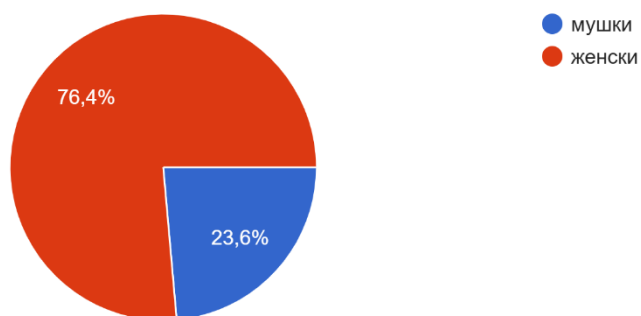
- Организација простора: Претпоставља се да је функционално и јасно организован простор повезан са разноврснијим облицима дечје игре.
- Доступност материјала: Очекује се да већа доступност и разноврсност материјала доприносе дужем трајању игре и већој укључености деце.
- Флексибилност простора: Претпоставља се да флексибилно организован простор подстиче већу самосталност и иницијативу деце у игри.

- Социјална интеракција: Очекује се да подстицајно организован простор доприноси развоју социјалне интеракције и сарадње међу децом.
- Перцепција васпитача: Претпоставља се да васпитачи који простор процењују као функционалан и флексибилан у већој мери препознају његову улогу у подстицању игре и учења.
- Перцепција родитеља: Очекује се да родитељи који су информисанији о организацији простора имају позитивније ставове о његовој улози у учењу и развоју деце.
- Партиципација деце: Претпоставља се да је већи степен укључивања деце у обликовање простора повезан са већом укљученошћу и дужим трајањем игре.

5. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

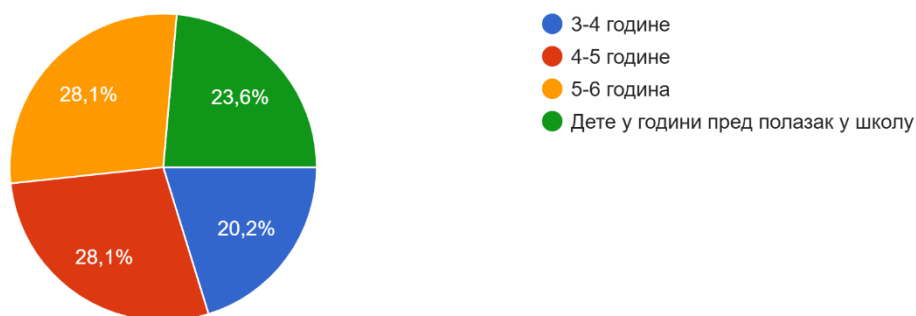
5.1. Анализа одговора родитеља деце предшколског узраста

У истраживању је учествовало укупно 89 родитеља деце предшколског узраста. Од укупног броја испитаника 76,4 % чине жене, док 23,6% чине особе мушког пола, што указује да је веће учешће мајки/старатељки него очева/старатеља у анкетирању.

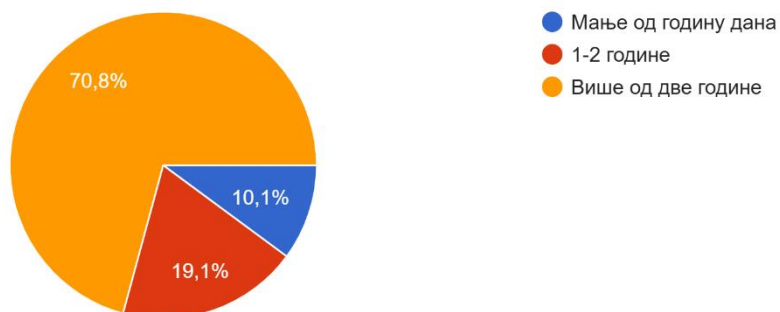
Графикон 1 Испитаници према полу

Анкетом су обухваћени родитељи деце свих узраста који бораве у вртићким групама. 20,2% су родитељи деце млађе узрасне групе, 28,1% су родитељи деце средње узрасне групе, 28,1% су родитељи деце старије узрасне групе и 23,6% су родитељи у години пред полазак у школу. Ови резултати показују да су се скоро родитељи свих вртићких група укључили у анкетирање.

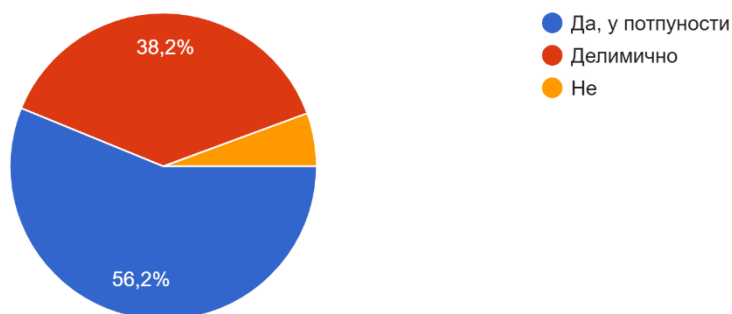
Графикон 2 испитаници према узрасту деце

Већина деце, њих 70,8%, бораве у вртићу више од две године, 19,1% деце је у вртићу 1-2 године, док новоуписане деце има свега 10,1%. Ови резултати указују да су анкету радили већином родитељи који су дуже од две године свакодневно у вртићком простору, те се може закључити да су подаци добијени од њих релевантни.

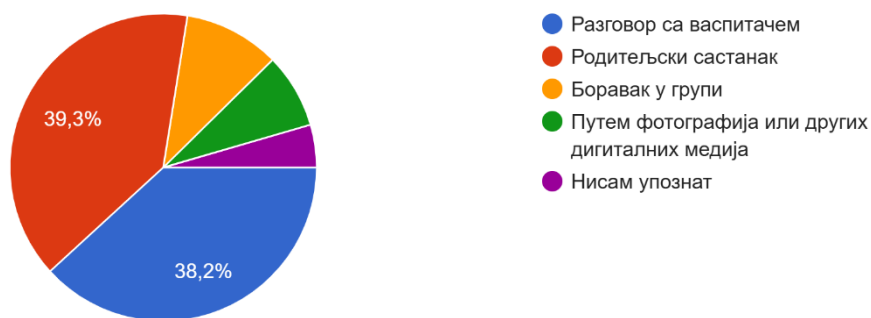
Графикон 3 Период боравка деце у вртићу

Истраживање је показало да је већина родитеља упозната са организацијом простора у вртићу. Мало више од половине родитеља 56,2% је упознато са простором у вртићу и програмом „Године узлета“, као и начином организације простора у вртићу кроз различите просторне целине, 38,2% родитеља је делимично упознато, док неколицина родитеља, 5,6%, није упознато са начином организације просторних целина у вртићу.

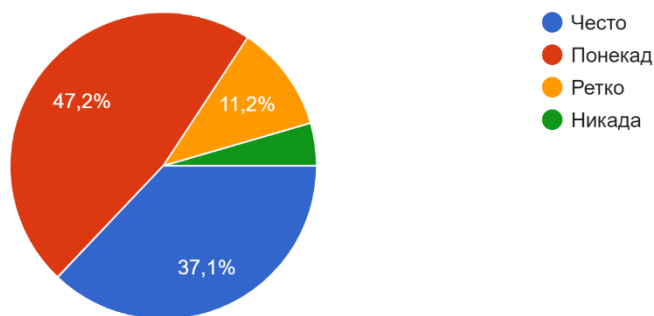
Графикон 4 Упознатост са начином организације простора у вртићу

Скоро подједнак број родитеља је упознат са простором вртића кроз родитељски састанак 39,3% и разговор са васпитачем 38,2% док је занемарљив број родитеља који бораве у вртићкој групи, упознати преко фотографија или других дигиталних медија или уопште нису упознати. Ови резултати указују на потребу за већим укључивањем родитеља и транспарентнијим представљањем простора.

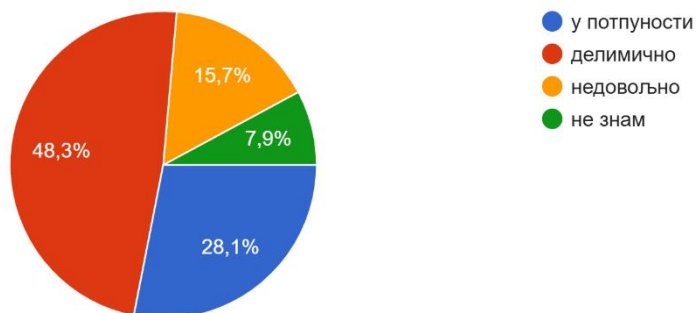
Графикон 5 Начин на који родитељи упознају простор вртића

Питање „Да ли Ваше дете код куће говори о различитим местима за игру у вртићу?“ показује висок ниво укључености деце (84,3%). Збир одговора „често“ и „понекад“ (37,1% + 47,2%) показује да већина деце (преко 4/5) код куће говори о различитим центрима игре у вртићу. Ово указује да су деца: активно укључена у активности, мотивисана и заинтересована и да препознају различите врсте игре (грађење, цртање, истраживање, симболичка игра). У контексту концепта *Година узлета*, ово је веома позитиван показатељ квалитета средине за учење. „Понекад“ као доминантан одговор (47,2%) може значити: да деца не вербализују увек своја искуства, да разговор зависи од тренутка, расположења или подстицаја родитеља и да постоји простор да се додатно подстакне рефлексивност код деце. Ово је очекивано за предшколски узраст, али и сигнал да се комуникација може унапредити.

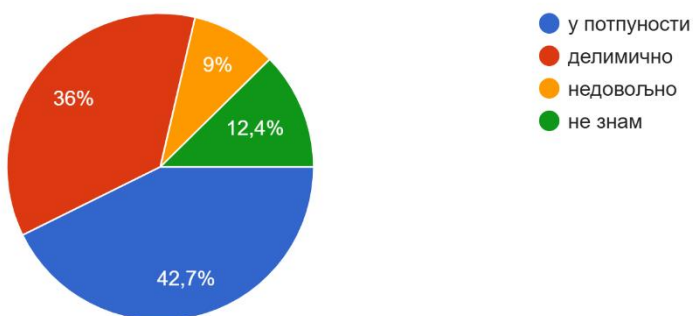
Графикон 6 Учесталост дечјих коментара о простору у коме борави у вртићу

Највећи број испитаника 48,3% (43 родитеља) сматра да су просторне целине само делимично разноврсне. Мање од трећине испитаника 28,1% (25 родитеља) сматра да су простори потпуно разноврсни. Перцепција разноврсности просторних целина је умерено позитивна, али недовољно изражена. Доминира став да је разноврсност делимична, што указује на потребу за: додатним обогаћивањем средине, већом флексибилношћу и бољом комуникацијом са родитељима.

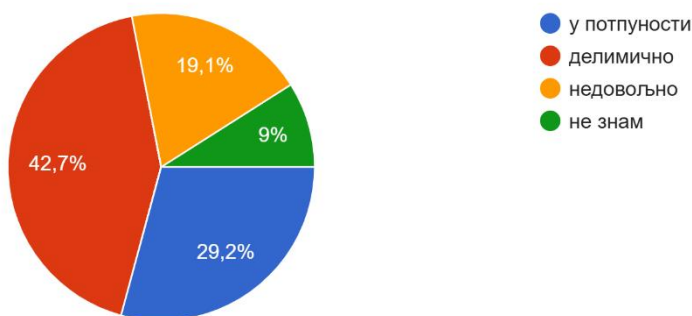
Графикон 7 Разноврсност просторних целина

Већина родитеља сматра да су просторне целине у вртићу прилагођене узрасту деце, 36% делимично и 42,7% у потпуности, што заједно чини укупно 78,7% родитеља сматра да су просторне целине прилагођене узрасту детета, док 21,3% или 19 родитеља од укупног броја испитаних сматра да просторне целине нису довољно прилагођене деци или немају мишљење о овој теми.

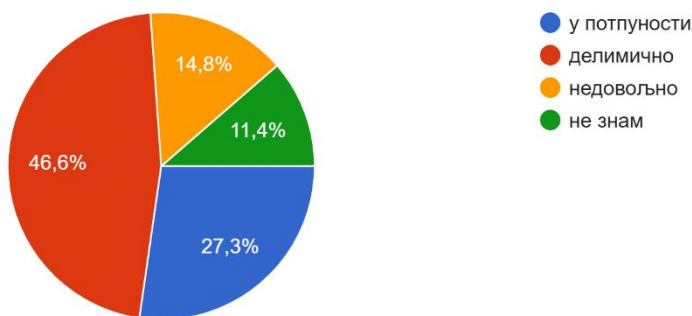
Графикон 8 Прилагођеност простора узрасту деце

Збир одговора „у потпуности“ и „делимично“ 71,9% показује да већина родитеља препознаје простор као подстицајан за истраживање. Међутим, доминација „делимично“ 42,7% говори да потенцијал није у потпуности искоришћен. Скоро петина родитеља 19,1% сматра да простор није довољно подстицајан, што може указивати на: мањак истраживачких материјала (природни, неструктурисани, сензорни), превише структурисане активности и ограничене могућности за самостално откривање.

Графикон 9 Простор као подстицајно окружење за истраживање

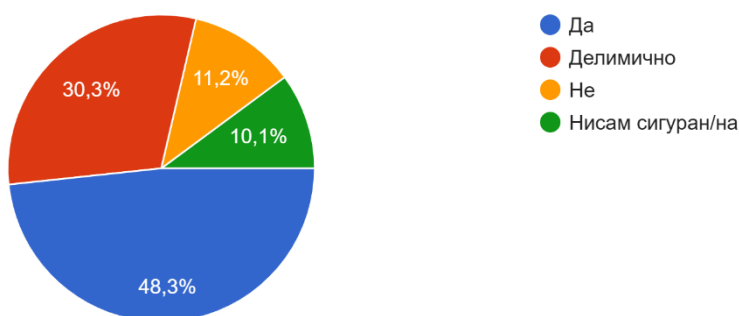
Већина испитаних родитеља 46,6% сматра да се просторне целине у вртићу делимично мењају у складу са интересовањима деце. 24 родитеља, што чини 27,3% испитаних, сматрају да се простор мења у потпуности у складу са интересовањима деце, док релативно низак, али значајан проценат родитеља 14,8% сматра да се простор недовољно мења у односу на интересовања деце што указује на то да деца нису довољно препозната или видљива у окружењу.

Графикон 10 променљивост просторних целина

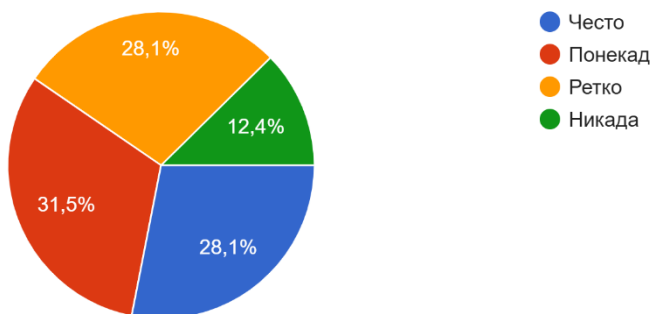
Просторне целине се у извесној мери прилагођавају интересовањима деце, али доминантан одговор „делимично“ указује да та пракса није довољно развијена и доследна.

Скоро половина родитеља 48,3% сматра да деца имају слободу избора где и са чим ће се играти, што је кључни принцип концепције реалног програма. Значајан удео „делимично“ 30,3% показује да: слобода избора постоји, али је ограничена, да могу постојати правила или организација која сужава избор или није увек доступан цео простор или сви материјали.

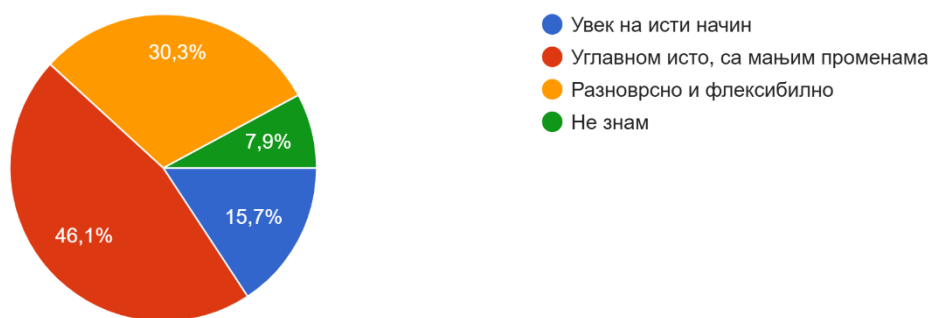
Графикон 11 Слобода избора деце приликом игре у вртићу

Умерена заступљеност позитивних искустава (59,6%) кроз збир „често“ и „понекад“ указује да нешто више од половине деце помиње могућност избора активности. Готово исти проценат „често“ и „ретко“ (по 28,1%) указује да: нека деца редовно доживљавају слободу избора, док је друга доживљавају веома ограничено. Ово може значити неуједначеност у пракси: између група деце, између васпитача или у зависности од организације дана. Значајан удео ниске учесталости 40,1% („ретко“ + „никад“) указује да велики број деце: не препознаје да има могућност избора или ту могућност нема довољно често. Ово је важан сигнал, јер је слобода избора један од кључних елемената квалитетне праксе.

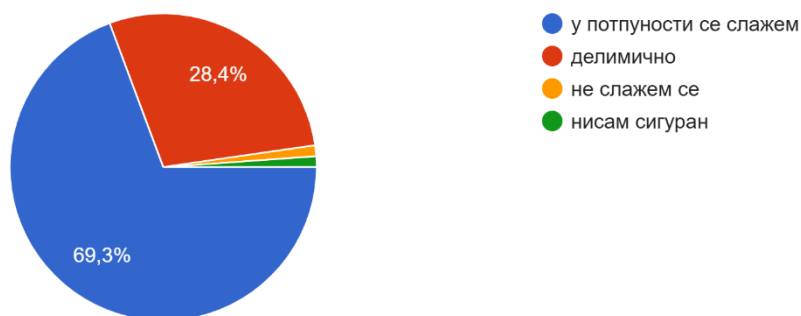
Графикон 12 Могућност деце да бирају активности у вртићу

Скоро половина од испитаних родитеља, њих 41 од укупно 89 испитаних, сматра да се простор вртића користи углавном исто, док 15,7% сматра да се користи увек на исти начин, што представља укупно 61,8% родитеља који сматрају да се простор не мења. 30,3% родитеља сматра да се простор вртића користи за разноврсне активности што оставља простор за унапређење флексибилности и разноврсности намене простора.

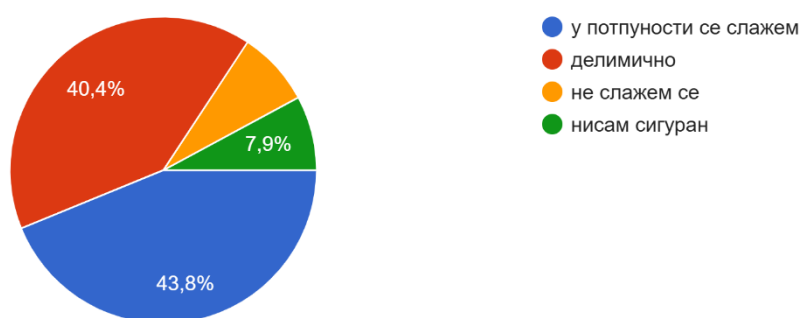
Графикон 13 Начини коришћења простора у вртићу

У делу упитника „Простор и учење кроз игру“ испитаници су давали одговоре на постављене тврдње. 61 испитаник, што чини 69,3% је одговорило да дете кроз игру у вртићу учи нове ствари, док нешто више од четвртине испитаних родитеља 28,4% сматрају да деца кроз игру уче само делимично, по један испитаник је одговорио да није сигуран или да дете не учи кроз игру у вртићу, што је занемарљив проценат.

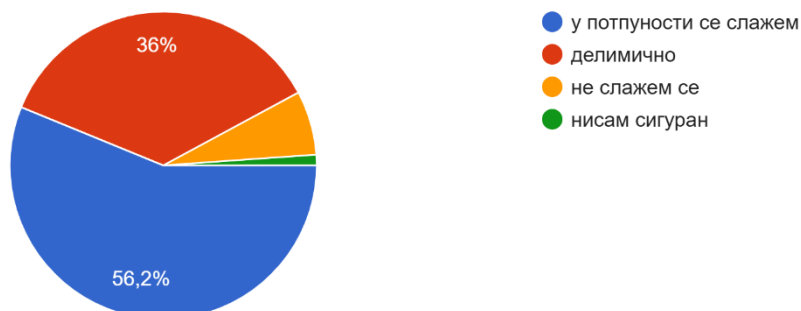
Графикон 14 Дете кроз игру у вртићу учи нове ствари

Резултати показују да велика већина родитеља (укупно 84,2%) има позитиван став према простору у вртићу као подстицајном за деčје истраживање. Од тога, значајан део 43,8% изражава потпуно слагање, што указује на висок ниво задовољства квалитетом простора. С друге стране, 40,4% родитеља се делимично слаже, што може указивати на то да постоји простор за унапређење – вероватно у погледу опремљености, разноврсности материјала или организације простора. Мањи проценат испитаника 15,8% није сигуран или се не слаже са тврдњом, што може указивати на: недовољну информисаност родитеља, различита очекивања, или уочене недостатке у окружењу.

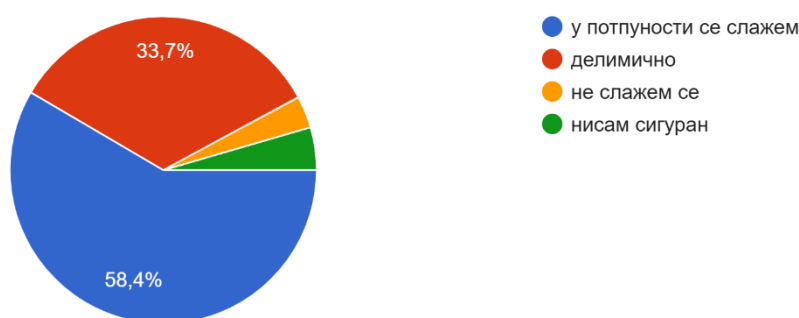
Графикон 15 Простор подстиче дете на истраживање

Резултати показују да веома висок проценат родитеља 92,2% има позитиван став о улози материјала у подстицању деčје креативности. Више од половине испитаника 56,2% у потпуности се слаже са тврдњом, што указује на изражено поверење у квалитет и разноврсност доступних материјала. Значајан део родитеља 36% изражава делимично слагање, што може сугерисати да, иако су материјали у великој мери адекватни, постоји простор за њихово даље обогаћивање или прилагођавање потребама деце. Мањи проценат испитаника 7,8% не слаже се или није сигуран.

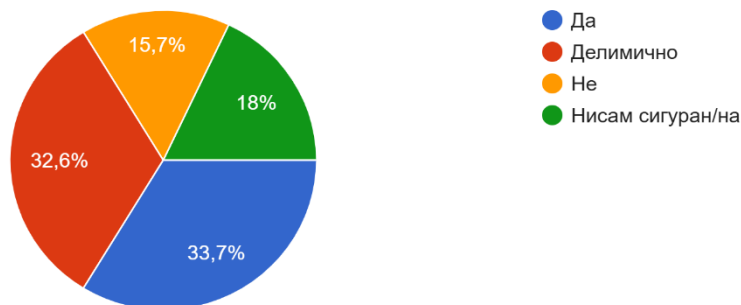
Графикон 16 Материјали у простору подстичу креативност

Веома висок проценат родитеља 92,1% има позитиван став о томе да простор у вртићу подстиче развој самосталности код деце. Више од половине испитаника 58,4% у потпуности се слаже са тврдњом, што указује на снажно поверење у организацију и функционалност простора. Додатних 33,7% родитеља се делимично слаже, што може указивати на то да постоје одређени сегменти који би се могли унапредити, као што су доступност материјала деци, прилагођеност намештаја или могућности за самостално доношење избора. Мањи проценат испитаника 7,9% није сигуран или се не слаже са тврдњом.

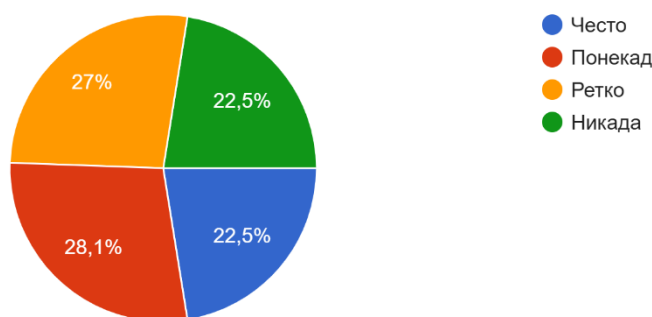
Графикон 17 Дете развија самосталност у простору

Резултати показују да 66,3% родитеља препознаје учешће деце у обликовању простора (у потпуности или делимично), што указује да се ова пракса у одређеној мери већ примењује. Међутим, за разлику од претходних тврдњи, овде је приметан значајно већи проценат неодлучних 18% и негативних одговора 15,7% што укупно чини 33,7% испитаника који нису уверени да деца активно учествују у уређењу простора.

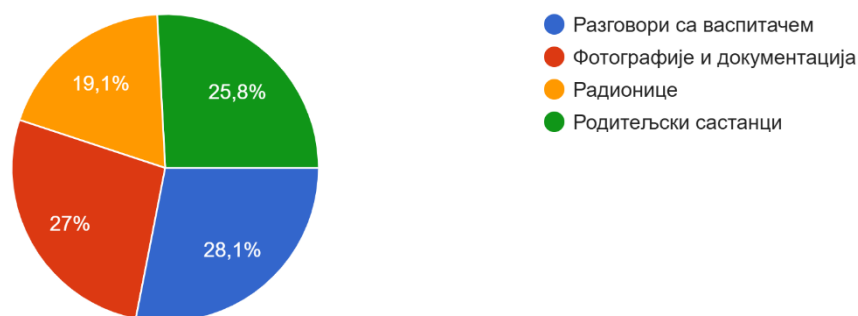
Графикон 18 Учешће деце у уређењу простора

Само 22,5% родитеља наводи да деца често помињу да су нешто направила или обликовала у простору што указује да је директно и видљиво учешће деце у уређењу простора присутно, али не и доминантно. Највећи проценат одговора спада у категорије „понекад“ 28,1% и „ретко“ 27%, што сугерише да се овакве активности дешавају, али нису довољно честе или нису довољно препознате од стране деце. Значајан је и податак да 22,5% родитеља наводи да деца никада не помињу оваква искуства, што може указивати на: ограничено укључивање деце у организацију простора, недовољно наглашену улогу детета у тим процесима или на то да деца не препознају те активности као нешто значајно за дељење.

Графикон 19 Учешће деце у организацији простора

Изузетно висок проценат родитеља 88,8% изражава потребу за додатним информацијама о томе како простор утиче на учење и развој детета. Овај податак јасно указује на висок ниво заинтересованости родитеља и отвореност за сарадњу са вртићем. Када је реч о начинима информисања, резултати показују да родитељи преферирају директне и визуелно поткрепљене облике комуникације: највише родитеља бира разговор са васпитачем 28,1%, што указује на значај личне комуникације и поверења, фотографије и документација 27% су такође веома пожељне, јер омогућавају увид у свакодневне активности деце, родитељски састанци 25,8% показују да постоји интересовање за заједничке форме информисања и најмање заступљене, али и даље значајне, су радионице 19,1% које подразумевају активније укључивање родитеља.

Графикон 20 Начини информисања родитеља

На отворено питање „Шта сматрате највреднијим у простору вртића за развој Вашег детета?“ Одговорило је укупно 64 испитаника. Родитељи су одговорили различито, а добијене резултате сврстала сам у неколико категорија Табела 1.

Табела 1 Шта сматрате највреднијим у простору вртића?

Категорија	Број одговора	Проценат
Улога васпитача (рад, стручност, посвећеност)	18	28%
Материјали и играчке (едукативне, разноврсност)	12	19%
Простор (собе, двориште, игралиште)	10	16%
Социјализација и дружење	6	9%
Креативност и активности	6	9%
Безбедност и атмосфера	5	8%
Остало / неодређени одговори	7	11%

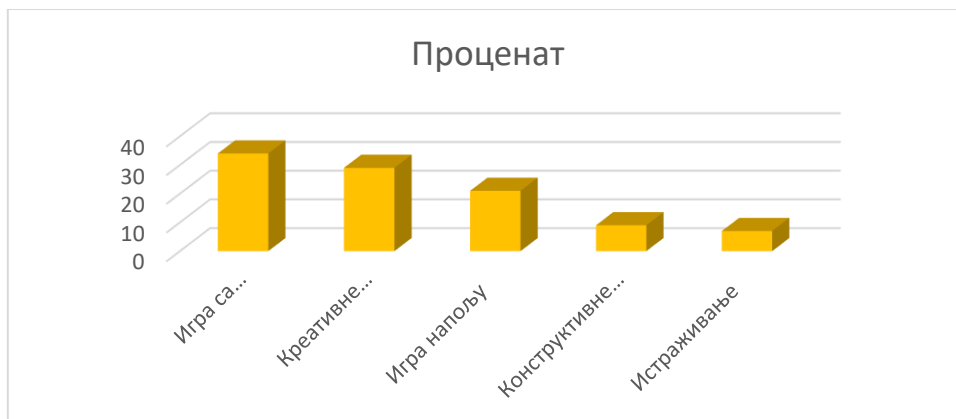
Отворени одговори показују да родитељи највећу вредност не приписују самом простору као физичкој категорији, већ: људском фактору (васпитачима), начину коришћења простора и квалитету интеракција у њему. Простор се, дакле, доживљава као динамично окружење које добија значење кроз активности, односе и материјале, а не као статичка средина.

На питање „Шта бисте унапредили или променили у простору вртића?“ одговорило је укупно 59 родитеља. 27% родитеља унапредило би хигијену простора у вртићу, недостатак простора и пренатрпаност навело је 24% испитаника, наводећи превише деце у групама, мале собе и немогућност кретања. Ово директно утиче на безбедност, квалитет активности и рад васпитача. 15% родитеља сматра да простор треба технички оплеменити, а 14% родитеља сматра да би уређење дворишта допринело квалитетније проведеном времену деце у вртићу.

Графикон 21 Области за унапређење простора вртића

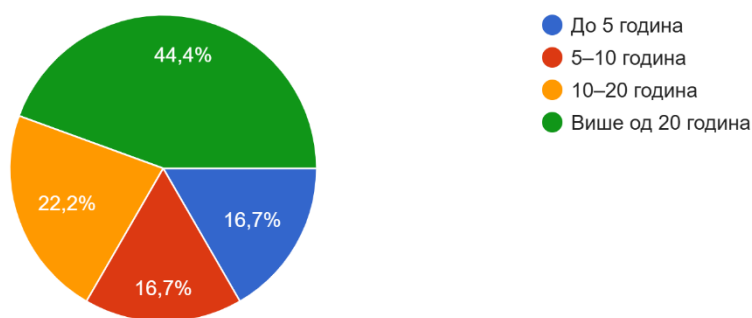
На питање „Шта Ваше дете највише воли да ради у вртићу?“ одговорило је 70 родитеља. 34% родитеља навело је да деца вртић доживљавају пре свега као социјално окружење, место где се деца друже и заједнички играју. Око 29% родитеља наводи да су омиљене активности деце креативно стварање, прављење и уметничко изражавање, 21% родитеља наводи игре на отвореном, напомињући да тога нема довољно у вртићу, док су најмање заступљене истраживачке активности, око 7%.

Графикон 22 Омиљене активности деце у вртићу

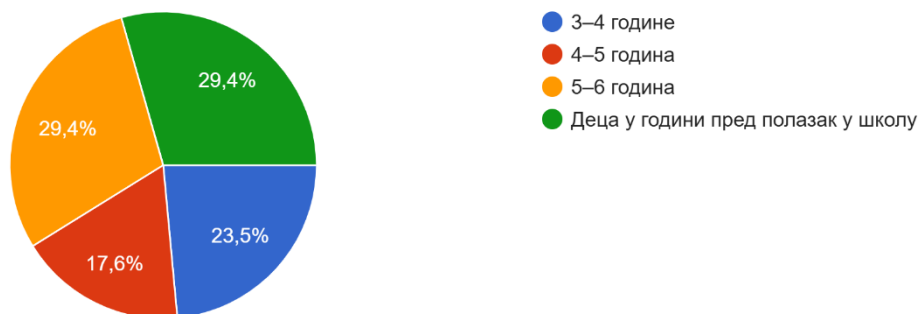
5.2. Анализа одговора васпитача вртића „Бубамара“ у Сремској Митровици

Током месеца марта 2026.године васпитачи вртића „Бубамара“ у Сремској Митровици су одговорили на упитник „Простор вртића у функцији игре и учења у реалном програму“. У истраживању је учествовало укупно 18 васпитача, од укупног броја васпитача 44,4% (8 васпитача) имају преко 20 година радног искуства у вртићу, 22,2% васпитача имају 10 до 20 година радног стажа, док 16,7%, односно по 3 васпитача имају од 5 до 10 година, или мање од 5 година радног искуства.

Графикон 23 Године радног искуства испитаника

Анкетом су обухваћени васпитачи свих узрасних група, 4 васпитача која раде на млађој узрасној групи, 3 васпитача са средње узрасне групе и по 5 васпитача са старије групе и група пред полазак у школу.

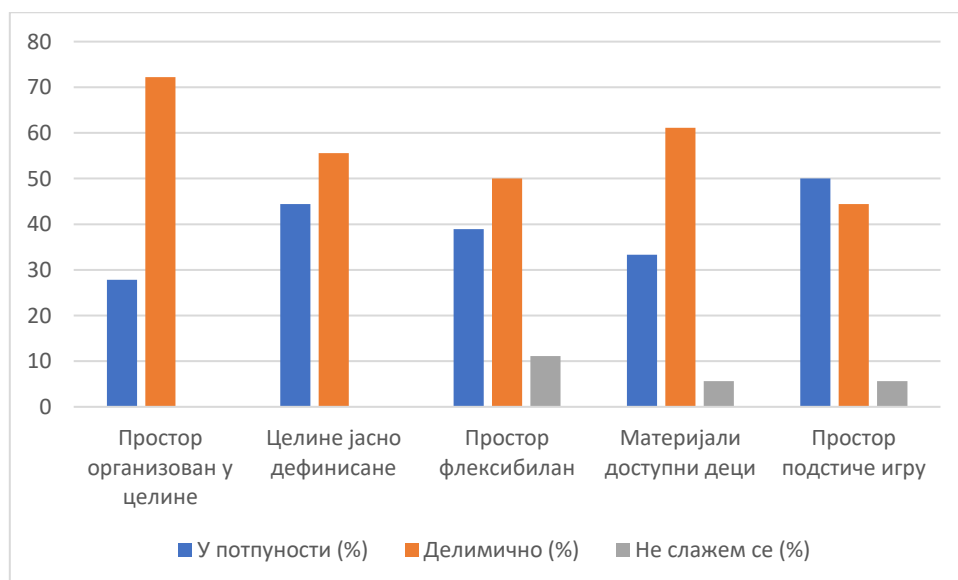

Графикон 24 Узраст деце са којима раде анкетирани васпитачи

Анкета је осмишљена тако да обухвата анализу различитих аспеката који осликавају физичко окружење у вртићу. Први део анкете односио се на организацију простора у вртићу. У оквиру анкете васпитачи су одговарали на питања колико се слажу са одређеним тврдњама.

Табела 2 мишљење васпитача о организацији простора у вртићу

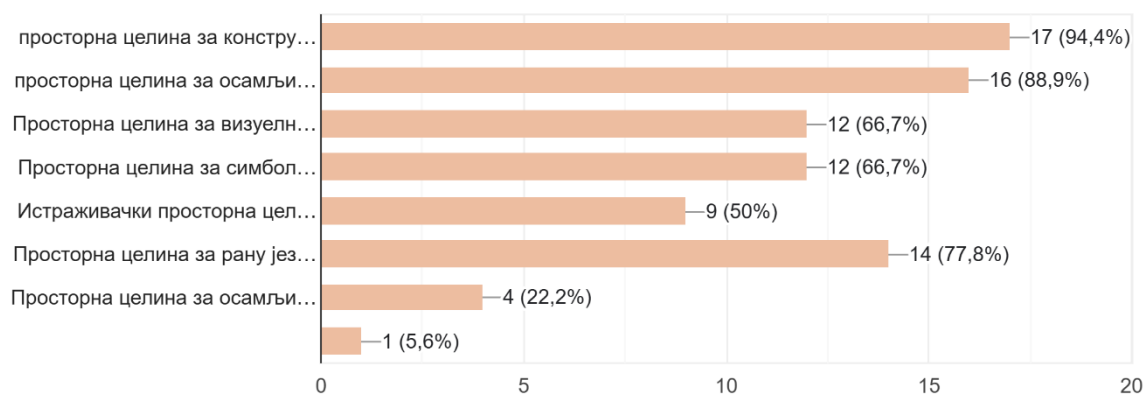
Тврдња	У потпуности се слажем (%)	Делимично се слажем (%)	Не слажем се (%)
Простор организован у целине	27,8	72,2	0
Просторне целине су јасно дефинисане и препознатљиве деци	44,4	55,6	0
Простор је флексибилан и подложен променама	38,9	50	11,1
Материјали су доступни деци без посредовања одраслих	33,3	61,1	5,6
Простор подстиче различите врсте игре (истраживачку, симболичку, конструктивну)	50	44,4	5,6

Графикон 25 Мишљење васпитача о организацији простора у вртићу

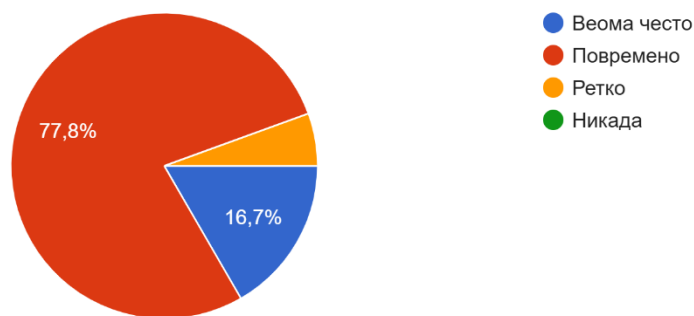
Резултати показују да васпитачи у великој мери позитивно процењују организацију простора, али најчешће на нивоу делимичног слагања. Најизраженији позитиван став односи се на тврдњу да простор подстиче различите врсте игре 50% потпуно слагање, што указује да простор у одређеној мери подржава кључне облике дечјег учења. Међутим, код већине тврдњи доминира делимично слагање 50–72,2% што указује да: простор није у потпуности оптимално организован и постоје ограничења у структури и функционалности. Најслабије је оцењена: организација простора у јасне целине, само 27,8% потпуно. Такође, код флексибилности простора 11,1% и доступности материјала 5,6% јавља се и одређен степен неслагања, што указује на: ограничену могућност промене простора и недовољну самосталност деце у коришћењу материјала.

У већини радних соба заступљене су просторне целине. Најзаступљенија је просторна целина за конструисање у 94,4% радних соба, у скоро 90% соба засупљени су простори за осамљивање деце, просторна целина за визуелну уметност и симболичку игру су подједнако заступљене у 66,7 % , просторна целина за рану језичку писменост формирана је 77,8% соба анкетираних васпитача.

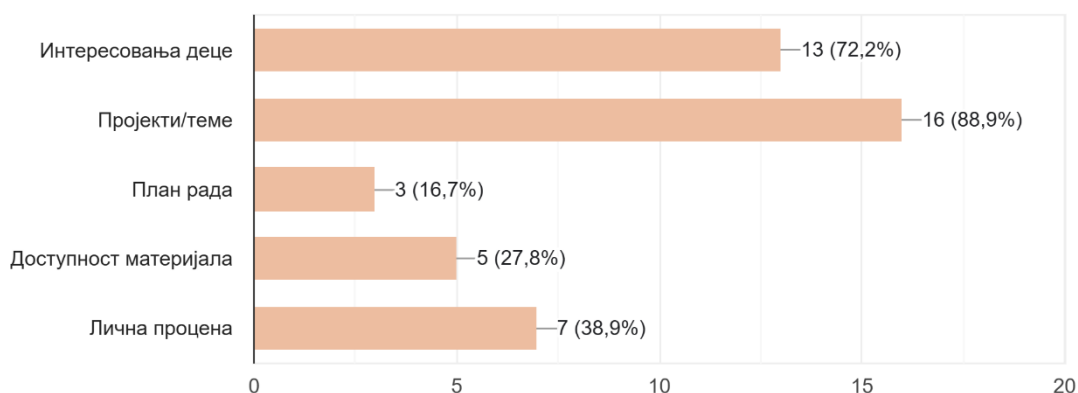
Графикон 26 Заступљеност различитих просторних целина у радним собама

На питање „Колико често мењате простор у радним собама?“ васпитачи су одговорили: 77,8% повремено, 16,7% веома често, док је један васпитач одговорио „веома ретко“.

Графикон 27 Учесталост промена просторних целина у радним собама деце

Већина васпитача, њих 16 мења простор у зависности од теме пројекта, 13 васпитача, што чини 72,2% прати интересовања деце и у складу са њима мења физичко окружење, незанемарљив проценат васпитача, скоро 40% просторне целине формира на основу личне процене, док 5 васпитача формира просторне целине водећи се тренутно доступним материјалима.

Графикон 28 Разлози за промену простора у радној соби вртића

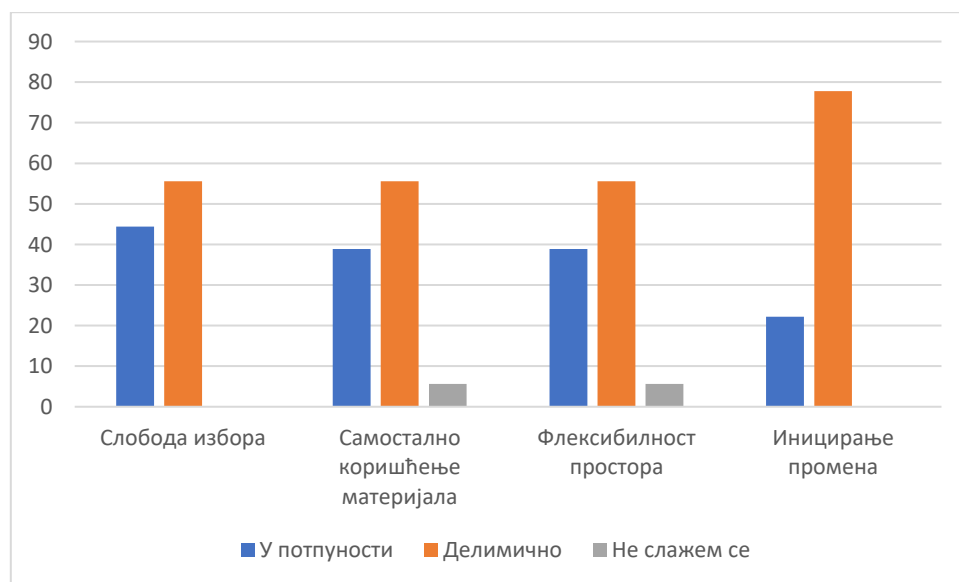
Резултати показују да васпитачи генерално процењују да деца имају одређен степен аутономије у коришћењу простора, али да је та аутономија углавном делимична, а не потпуна. Најизраженији позитиван аспект је да деца имају слободу избора активности и простора у 44,4%. Међутим, код свих тврдњи доминира делимично слагање 55,6–77,8% што

указује да деца имају могућности, али у оквиру одређених граница и простор није у потпуности „дечје вођен“.

Табела 3 Коришћење простора из перспективе васпитача

Тврдња	У потпуности се слажем (%)	Делимично се слажем (%)	Не слажем се (%)
Деца имају слободу избора активности и простора	44,4	55,6	0
Деца самостално користе материјале	38,9	55,6	5,6
Простор се користи на различите начине (није статичан)	38,9	55,6	5,6
Деца иницирају промене у простору	22,2	77,8	0

Коришћење простора у пракси показује да деца: активно учествују у активностима и имају одређени степен слободе, самосталност у бирању материјала је присутна, али ограничена, простор је делимично флексибилан, а само у 22,2% је заступљена иницијатива деце за променом простора.

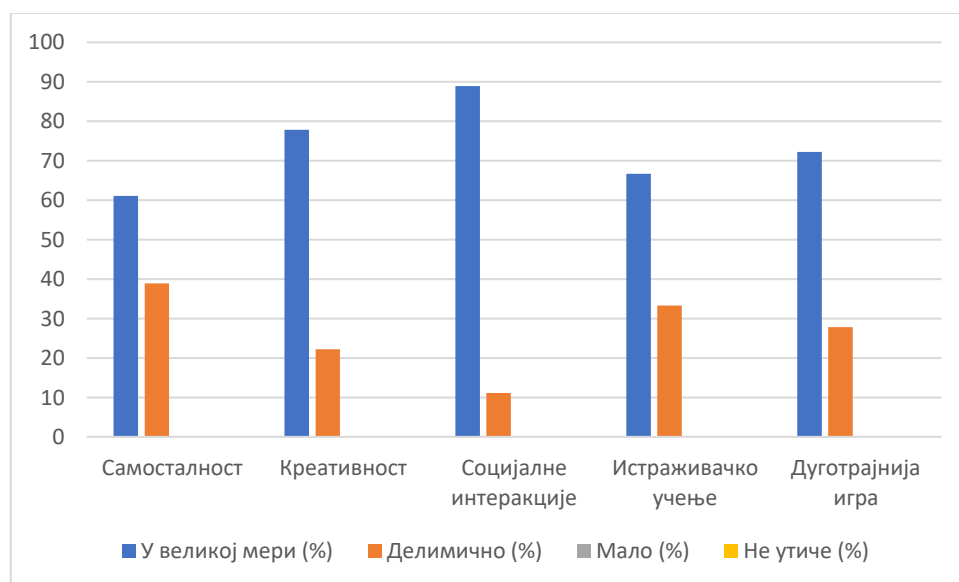
Графикон 29 Коришћење простора из перспективе васпитача

Резултати јасно показују да васпитачи изузетно високо вреднују улогу простора као „трећег васпитача“. По мишљењу васпитача највиши ниво утицаја простор има на социјалне

интеракције, чак 88,9%, на креативност и трајање игре нешто преко 70%, док нешто више од 60% васпитача сматра да улога простора утиче на самосталност и истраживачко учење.

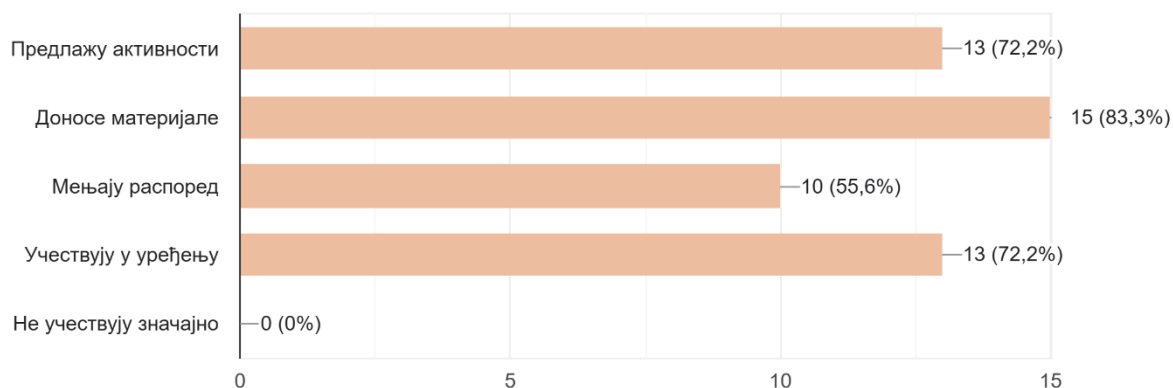
Табела 4 простор као "трећи васпитач" по мишљењу васпитача

Тврдња	У великој мери (%)	Делимично (%)	Мало (%)	Не утиче (%)
Самосталност	61,1	38,9	0	0
Креативност	77,8	22,2	0	0
Социјалне интеракције	88,9	11,1	0	0
Истраживачко учење	66,7	33,3	0	0
Дуготрајнија игра	72,2	27,8	0	0

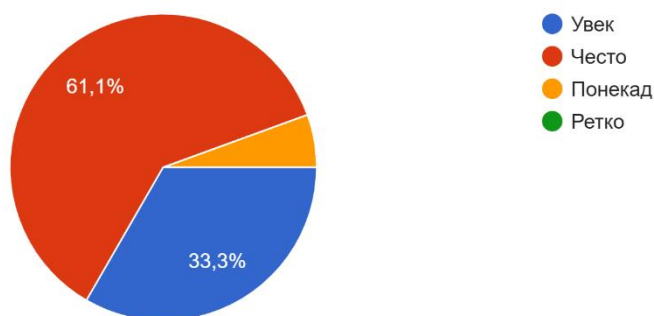
Графикон 30 Утицај простора на квалитет дечје игре

Партиципација деце у обликовању простора, по перцепцији васпитача, је следећа: деца доносе материјале: 83,3% , предлажу активности: 72,2% ,учествују у уређењу простора: 72,2% , мењају распоред простора: 55,6% . Ово указује да деца имају активну улогу у обликовању окружења. Највиши проценат учешћа деце – доношење материјала (83,3%) значи да деца уносе лична искуства у простор, повезују вртић са породичним и животним контекстом и доприносе аутентичности окружења

Графикон 31 партиципација деце у обликовању простора

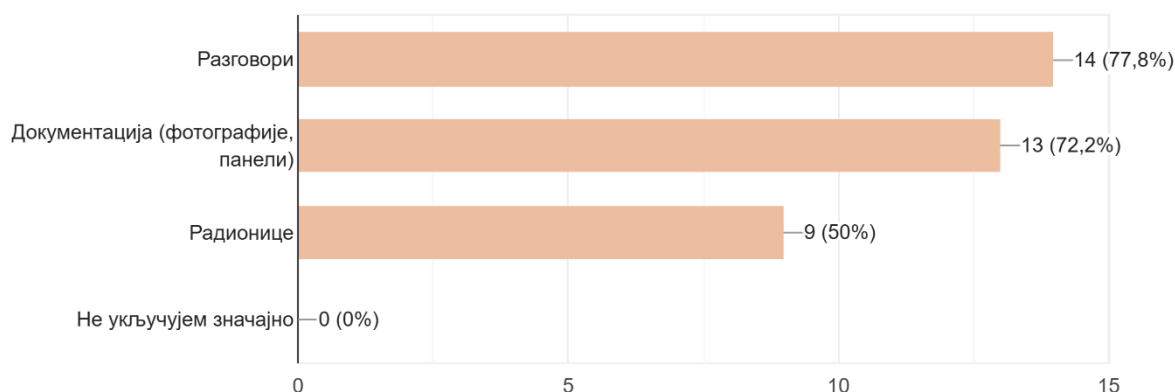
Анкета показује веома висок ниво уважавања дечјих предлога приликом уређења простора у вртићу (94,4%) што чини збир одговора „често“ и „увек“ и показује да већина васпитача: редовно уважава иницијативе деце и препознаје значај дечјег учешћа . Ово резултати могу указати на праксу усмерену на дете и у складу је са развијањем реалног програма.

Графикон 32 Процент уважавања мишљења деце приликом уређења простора вртића

У разумевање и значај простора вртића васпитачи укључују родитеље на различите начине, кроз разговоре 14 васпитача (77,8% анкетираних), нешто мањи број васпитача, 13 (72,2%) комуницирају са родитељима кроз фотографије на паноима и панелима, док 9 васпитача укључује родитеље у обликовање простора кроз радионице. Већина васпитача 66,7% сматра да су родитељи добро информисани о начинима обликовања простора у

вртићу, док по три васпитача сматрају да је информисаност родитеља веома добра или недовољна.

Графикон 33 начини укључивања родитеља у разумевање и обликовање простора

Одговори васпитача указују на високо развијено професионално разумевање улоге простора, који се најчешће описује као „трећи васпитач“ и активан учесник у процесу учења, у складу са концепцијом развијања реалног програма. Простор се препознаје као подстицајан за развој радозналости, маште, комуникације и сарадње, као и важан фактор у подршци различитим облицима игре. Иако мањи број одговора релативизује његов значај, доминира став да је простор кључан за квалитет учења кроз игру, уз повремено наглашавање потребе за његовом флексибилношћу и променљивошћу.

Табела 5 Улога простора у учењу кроз игру

Категорија	Опис	Учесталост одговора васпитача
Простор као „трећи васпитач“	простор као активан учесник у учењу	6
Подстицајност и развој	радозналост, машта, самопоуздање	5
Значај/важност простора	опште наглашавање важности	5
Флексибилност простора	потреба за променама	1
Релативизација улоге	„важна али не пресудна“	1

Одговори васпитача показују да промене у простору имају значајан и директан утицај на квалитет и ток дечје игре. Најчешће се као кључни фактори издвајају уношење нових и разноврсних материјала, реорганизација простора и увођење подстицајних „провокација“, што доводи до повећаног интересовања, продубљивања игре и развоја сарадње међу децом. Такође, тематске трансформације простора (нпр. формирање ресторана или фарме) и стварање простора за осамљивање доприносе разноврсности искустава. Иако се појединачно јавља мишљење да простор нема значајан утицај, већина одговора потврђује да је динамично и променљиво окружење снажан покретач игре и учења.

Табела 6 Утицај промене простора на игру

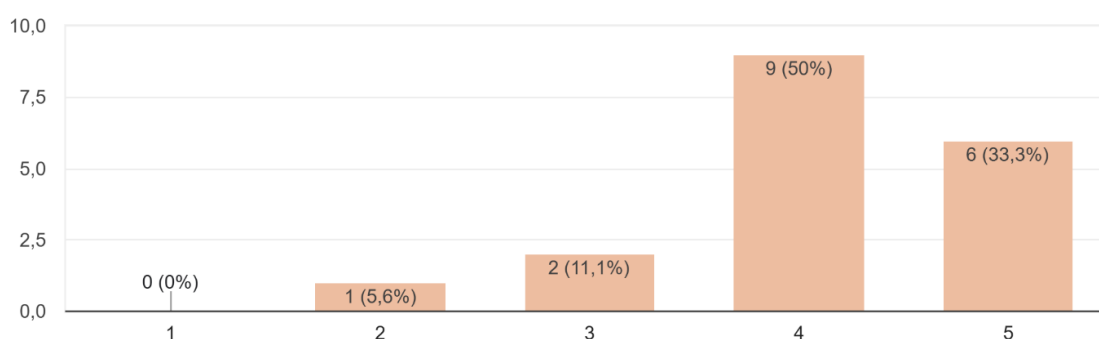
Категорија	Примери	Учесталост одговора васпитача
Увођење материјала	природни материјали, нови ресурси	4
Реорганизација простора	распоред, више простора	4
Подстицајне провокације	уметност, теме, пројекти	3
Тематске трансформације	ресторан, фарма	3
Социјална динамика	сарадња, групна игра	3
Простор за осамљивање	индивидуалне потребе	2
Без значајног утицаја		1

Анализа одговора показује да васпитачи најчешће препознају структурне и организационе изазове као главне препреке за квалитетно уређење простора. Највише се истиче потреба за већим просторијама и мањим бројем деце у групама, што указује на ограничења која превазилазе ниво непосредне праксе. Поред тога, наглашава се значај обогаћивања материјалима, унапређења заједничких простора (дворишта, атријума) и веће функционалности окружења. Значајан је и мањи број одговора који указују на потребу за савременијим приступом документовању, кроз приказивање трага учења уместо декоративних паноа, што говори о постепеном усвајању савремених педагошких приступа.

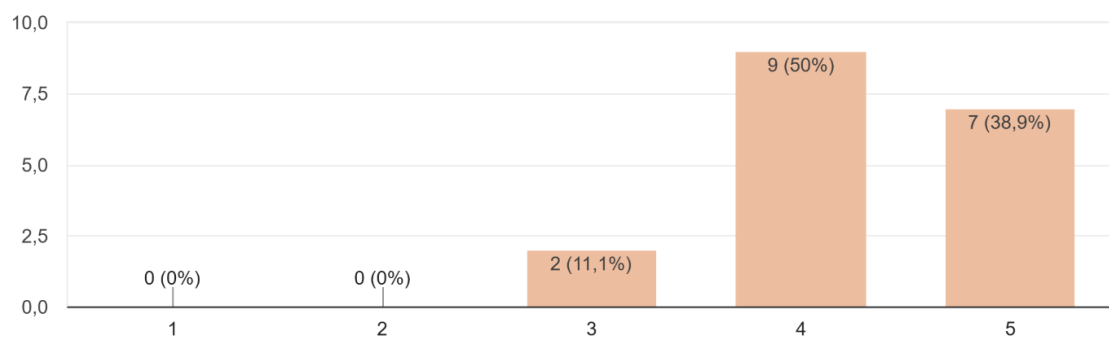
Табела 7 Предлози васпитача за унапређење простора у вртићу

Категорија	Опис	Учесталост
Просторни услови	веће собе, мање деце	7
Материјали и опрема	више ресурса, намештај	4
Заједнички простори	двориште, атријум	3
Организација	функционалност, одвајање простора	2
Документовање	трагови учења уместо панона	2
Ограничења система	„није до мене“	1

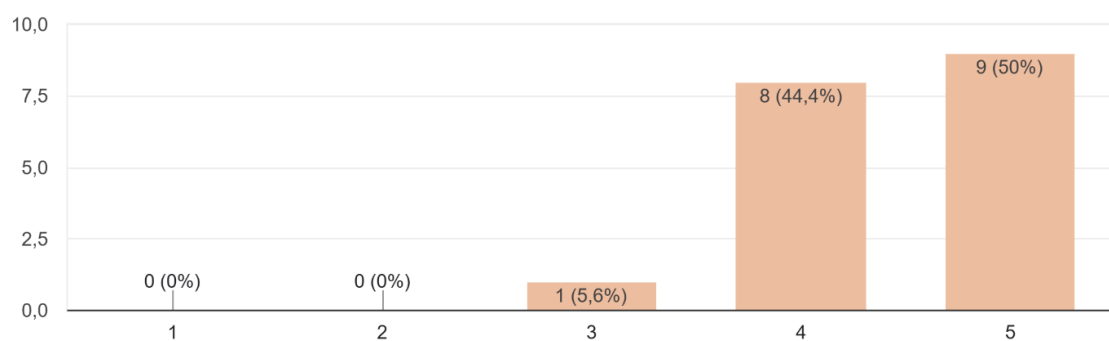
Резултати анализе „скале процене простора“ из перспективе васпитача показују изразито позитивну процену утицаја простора на све аспекте дечјег развоја и учења. У свим тврдњама доминирају високе оцене (4 и 5), док су ниске оцене (1 и 2) у потпуности изостале, што указује на висок степен сагласности васпитача да простор има значајну подстицајну улогу. Највише оцене (5- изузетно подстиче) присутне су код: креативности (50%), самосталности (44,4%), комуникације и сарадње (38,9%). Док се оцена 4 најчешће јавља код: истраживања (50%), комуникације (50%) и продужене игре (50%) Ово указује да простор подржава све аспекте развоја, али нешто чешће као „веома добро“ (4) него „изузетан подстиче“ (5).

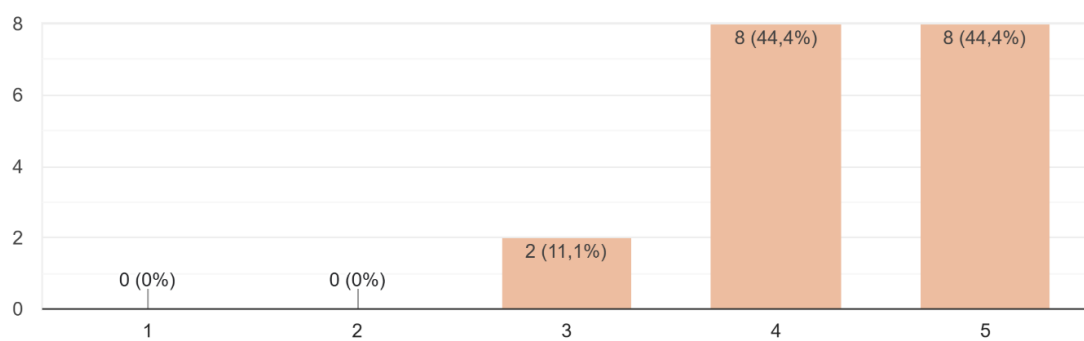
Графикон 34 Простор подстиче истраживање

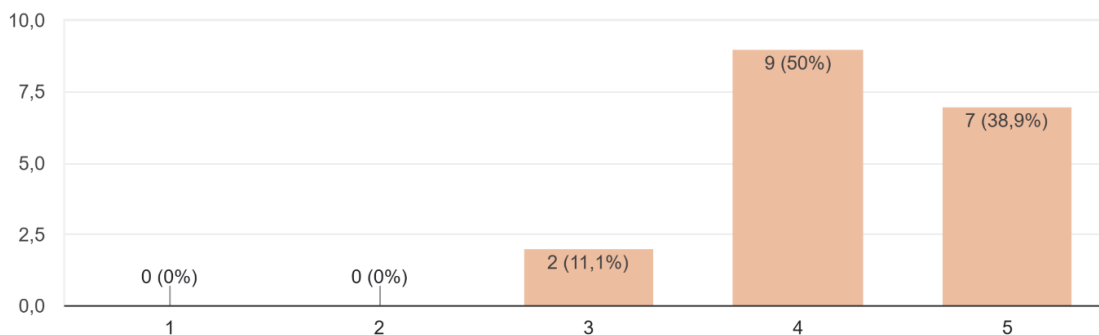
Графикон 35 простор подстиче комуникацију и сарадњу

Графикон 36 простор подстиче креативност

Графикон 37 простор подстиче самосталност

Графикон 38 простор омогућава продужену игру без прекида

5.3. Анализа протокола системског посматрања деце у простору радне собе

Анализа протокола системског посматрања простора показује да у већини васпитних група постоје развијени елементи подстицајног и функционалног окружења, у складу са принципима Године узлета. Простор је у већини случајева организован у просторне целине и омогућава рад у малим групама, што доприноси социјалној интеракцији и различитим облицима игре. Такође, уочена је заступљеност персонализованости простора кроз децје радове и фотографије, што указује на настојање да се простор приближи детету и одрази његова искуства.

Међутим, резултати указују на одређене неуједначености, посебно у домену флексибилности простора, присуства природних и неструктурираних материјала и видљивости подстицајних „провокација“, где се чешће јављају одговори „делимично“ и „не“. Ово указује да простор још увек није у потпуности динамичан и прилагодљив децјим интересовањима.

Када је реч о карактеристикама децје игре, уочава се висока заступљеност функционалних, конструктивних и симболичких игара, као и висок ниво мотивације и ангажованости деце. Деца у већини случајева активно учествују у игри, сарађују и показују интересовање, што потврђује да простор у значајној мери подржава квалитет игре. Ипак,

нешто слабији резултати у домену истрајности и враћања започетим активностима указују на то да услови за продужену и продубљену игру нису уједначено обезбеђени.

Посебно је значајан налаз да деца у већини група самостално бирају простор за игру и користе различите просторне целине, али је мање присутна пракса активног мењања и прилагођавања простора од стране деце, што указује на потребу за даљим оснаживањем дечје партиципације. Кроз консултовање са децом често је добијан одговор *„То не стоји ту!“* и *„Морам да питам васпитачицу!“*.

У целини, може се закључити да простор у посматраним групама у великој мери подржава игру и учење, али да постоји простор за даље унапређење у правцу веће флексибилности, доступности разноврсних материјала и активнијег укључивања деце у његово обликовање.

5.4. Анализа консултовања са децом

Консултовање са децом (укупно 20 деце из средње, старије и припремне предшколске групе) спроведено је кроз вођене разговоре, технике мапирања простора и коришћење фото-документације. Циљ је био сагледавање физичке средине из дечје перспективе, њихов доживљај припадања и могућности деловања у простору, а за консултовање са децом коришћени су готови инструменти преузети из Приручника за самовредновање у предшколским установама (Најдановић-Томић и сар., 2022, 64.).

Већина деце јасно показује да има могућност самосталног избора и коришћења играчака. На питање о избору материјала, деца самоуверено одговарају: *„Да“*, *„Могу, све стоји у фиокама и могу да дохватим“*. Препознавање сталних места за одређене предмете (нпр. *„Докторски сет стоји на једном месту... када другари узму сет, опет врате на исто место“*) указује на то да је простор структуриран тако да подржава самосталност и одговорност деце према средини. Деца најчешће наводе игре у кухињи, пресвлачење у хаљине (*„...да будем Елза“*), вожњу аутомобила на тепиху и цртање, што сведочи о богатој понуди активности.

Ипак, код мањег броја деце присутна је несигурност или потреба за дозволом („*Пита васпитачицу*“, „*Не могу баш све*“), што сугерише да постоје одређени „забрањени“ материјали или ситуације у којима се дечја аутономија ограничава, често због безбедности или правила понашања унутар групе.

Деца са лакоћом идентификују просторне целине и именују их према намени: „*део за цртање*“, „*у нашој соби*“, „*кухиња*“. Социјални аспект простора је веома наглашен, јер већина деце омиљена места бира управо према томе с ким се тамо играју („*волим да се играм са Софијом*“, „*са другарима се играм аутомобилима*“). Простор подстиче окупљање у малим групама, али и заједничке активности целог колектива, што је посебно видљиво на тепиху који деца препознају као место за заједничку игру.

Са друге стране, деца врло јасно артикулишу места која не воле или их избегавају, често због физичке неудобности или наметнутих активности (нпр. „*у трпезарији*“, „*у кревету*“ или места где су вазне и телевизор који не смеју да дирају). Ово указује на развијен осећај за простор и способност доношења судова о квалитету боравка у њему.

Партиципација деце у креирању средине присутна је углавном на нивоу уношења личних предмета и мањих промена. Деца помињу да доносе играчке од куће („*донела сам налепнице*“, „*сваки дан донесем играчку у вртић*“), праве предмете са родитељима или васпитачима које касније integriшу у игру (нпр. „*правили смо јаја, корнице, зеке*“, „*балон од брашна и воде*“). Такође, деца учествују у привременим променама места играчака током игре („*Да, прво поспремимо па узмемо друге играчке*“). Иако је ова партиципација значајна за осећај припадања, учешће у стратешком планирању и реорганизацији великих просторних целина је мање заступљено и углавном зависи од иницијативе васпитача. Деца најчешће препознају и именују различите делове простора („*кухиња*“, „*део за цртање*“, „*на тепиху слажем коцке*“), што указује да је простор структурисан у просторне целине. Већина деце наводи да воли да се игра са другом децом („*са другарицом*“, „*са друговима*“), што потврђује да простор подстиче социјалну интеракцију.

Деца препознају своје радове у простору и идентификују се са њима: „*Ово смо ми*“, „*То смо правили моји другари и ја*“. Посебно је значајно препознавање „процесних панова“ на којима су фотографије дечјих активности. Девојчица, показујући на пано, објашњава:

„Ми смо се сликали, ево мене показујем какав ајкула има реп... ево подморнице“. Ово потврђује да панои нису само украс, већ средство за рефлексију и поновно проживљавање наученог. Ипак, објашњења функције одређених инсталација су често једноставна („да се уђе у кућу“), што указује на потребу за даљим јачањем „читљивости“ средине кроз дијалог са васпитачима.

Након анализе консултовања са децом, проблем који се јасно кристалише није само у физичком простору, већ у начину на који се дете позиционира као сукреатора тог простора. Учешће деце је више спонтано него системски подстицано и своди се на доношење играчака од куће. Према *Годинама узлета*, дете треба да буде активни учесник и сукреатор програма. Ако деца само „доносе ствари“ у већ постављену структуру коју контролише васпитач, то се не може назвати истинским учествовањем у развијању теме/пројекта. Простор који је „задат“ и у којем деца немају моћ да мењају саму структуру (распоред намештаја, намену центара) не развија код њих осећај делања. *Водич за уређење простора* наглашава да материјали морају бити „отворени и доступни“ тако да дете самостално покреће истраживање. Ако дете осећа да мора да пита за дозволу да би користило одређени материјал, простор постаје хијерархијски, а не демократски. Ово сузбија мотивацију и истраживачки дух. Игра престаје да буде слободна ако дете често тражи одобрење од васпитача. Деца најчешће помињу готове играчке (лутке, коцке, кухиња), што указује на мањак неструктурираног материјала. Готове играчке имају предвиђен начин коришћења (дете „вози“ већ готов камион). Неструктурирани материјали захтевају да дете само смисли функцију, што је кључ за развој апстрактног мишљења.

Анализом резултата консултовања са децом долазим до закључка да су деца више „корисници“ простора, него сукреатори и да простор не рефлектује заједничке идеје. Одговори деце показују да простор доживљавају као место игре, дружења и самосталног избора активности. Највећу вредност придају просторима који омогућавају интеракцију са вршњацима, док су мање привлачни простори у којима је њихова активност ограничена.

6. ДИСКУСИЈА

Резултати спроведеног истраживања указују на значајну улогу простора вртића у подстицању дечје игре, учења и свеукупног развоја у оквиру реалног програма „Године узлета“. Анализа података добијених путем анкетања родитеља и васпитача, систематског посматрања и консултовања са децом показала је да простор у вртићу представља важан ресурс за дечје истраживање, комуникацију, сарадњу и самостално учење.

Родитељи су у највећем броју проценили да простор вртића позитивно утиче на развој њихове деце и да подстиче игру, учење и креативност. Истовремено, део родитеља је указао на потребу за већом информисаношћу о начинима на које се простор организује и мења у складу са интересовањима деце. Ови налази указују на значај јачања партнерских односа између вртића и породице, што је један од важних принципа реалног програма.

Резултати добијени од васпитача показали су да они препознају простор као „трећег васпитача“ и да настоје да га организују тако да подстиче различите облике игре и учења. Ипак, васпитачи су указали на одређене тешкоће које се односе на ограниченост простора, недостатак појединих материјала и потребу за чешћим променама просторних целина. То потврђује да, иако постоји свест о значају простора, његово уређење није увек у потпуности усклађено са свим принципима реалног програма.

Анализа карактеристика дечје игре показује да су у простору најзаступљеније конструктивне и симболичке игре, док је истраживачка игра мање присутна. Овај налаз може се довести у везу са ограниченом разноврсношћу материјала и недовољно подстицајним окружењем. Такође, уочено је да трајање игре често није дуготрајно, већ да се активности прекидају или мењају у кратким временским интервалима. Недовољна истрајност у игри може бити последица недовољне опремљености простора и ограничених могућности за продубљивање активности.

Консултовање са децом додатно је потврдило значај простора за њихову добробит и учење. Деца су као омиљене просторе најчешће издвајала центре за симболичку игру и

грађење, наводећи да у њима могу да бирају активности, сарађују са другарима и користе различите материјале. Истовремено, поједина деца су указала жељу за већим бројем материјала и чешћим уређењем појединих просторних целина, што говори о њиховој способности да активно учествују у обликовању окружења у коме бораве. Степен укључености деце у игру такође варира. Иако деца показују интересовање и ангажованост, уочено је да њихова иницијатива није увек у потпуности развијена, већ често зависи од подстицаја одраслих. Ово указује на то да простор не подржава у довољној мери самостално иницирање активности, што је један од кључних аспеката учења кроз игру.

Добијени резултати у великој мери су у складу са полазиштима Основа програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“, према којима простор представља активан чинилац учења и развоја. Истраживање је показало да квалитетно организован простор доприноси дужем трајању игре, већој самосталности деце, развоју сарадње и креативности. Истовремено, резултати су указали да постоје могућности за даље унапређивање организације простора како би он у још већој мери подржао дечју иницијативу, истраживање и учешће.

7. ПРОМЕНЕ У ПРАКСИ

У складу са циљем овог истраживања, који се односио на сагледавање могућности унапређивања физичког окружења у васпитној групи у духу концепције Године узлета, након анализе добијених резултата приступила сам планирању и реализацији промене у пракси. Полазиште за увођење промене представљали су налази истраживања који су указали да је простор групе у великој мери функционалан и безбедан, али да још увек постоје елементи традиционалног уређења који ограничавају доступност материјала, самосталност деце и њихово активно учешће у обликовању окружења.

Резултати системског посматрања, консултовања са децом и упитника које су попунили васпитачи показали су да деца најчешће користе оне материјале који су им непосредно доступни, док су поједини ресурси били смештени иза затворених врата ормара и доступни искључиво уз посредовање одраслих. Такође је уочено да простор није у довољној мери био организован у јасно препознатљиве просторне целине које подстичу различите облике игре, истраживања и сарадње.

7.1. Хоризонтална размена и професионални дијалог

Након завршетка истраживања, резултати су представљени на састанку Актива васпитача вртића „Бубамара“. Циљ овог сусрета био је да се кроз хоризонталну размену професионалних искустава преиспитају добијени налази и заједнички осмисле могући правци унапређивања праксе.

Током састанка васпитачима су постављена следећа отворена питања:

- У којој мери простор наше радне собе подстиче самосталност деце?
- Да ли су сви материјали подједнако доступни деци током дана?
- Које просторне целине деца најчешће користе, а које избегавају?
- Како деца учествују у обликовању и мењању простора?
- На који начин простор подстиче сарадњу, комуникацију и заједничко истраживање?
- Шта бисмо могли да променимо без додатних материјалних улагања?

- Како принципе програма Године узлета можемо јасније видети у организацији нашег простора?
- Који делови простора највише одражавају интересовања деце, а који су пре свега производ одлука одраслих?
- Како простор може постати „трећи васпитач“ који подстиче деčју иницијативу и истраживање?

Разговор је показао висок степен сагласности међу васпитачима да простор треба посматрати као активног учесника у процесу учења и развоја, а не само као место у коме се активности одвијају. Посебно је наглашена потреба за већом доступношћу материјала, флексибилнијом организацијом простора и јачим уважавањем деčјих интересовања приликом уређења окружења.

7.2. Донети закључци и смернице за промену

На основу професионалног дијалога, консултовања релевантне литературе (Године узлета, Водич за уређење простора у деčјем вртићу, Стратегија заједничког развијања програма и других приручника) и резултата истраживања, донети су следећи закључци:

- материјали треба да буду видљиви и лако доступни деци;
- просторне целине треба јасније дефинисати у складу са интересовањима деце;
- простор треба да омогућава различите облике игре, истраживања и сарадње;
- децу је потребно укључивати у доношење одлука о организацији простора;
- број затворених елемената намештаја треба свести на минимум;
- простор треба да буде флексибилан и подложен честим променама у складу са развојем пројеката и интересовањима деце.

7.3. Реализација промене

Као резултат заједничког планирања, изабрана је једна радна соба у којој су реализоване конкретне промене у физичком окружењу.

Пре увођења промене простор је карактерисала доминација високих ормара Слика 1. са затвореним вратима, због чега је значајан део материјала био ван непосредног домаћаја деце. Просторне целине нису биле јасно дефинисане, а материјали су били организовани пре свега према логици одраслих.

Слика 2 ЗАТВОРЕНЕ ПОЛИЦЕ У РАДНОЈ СОБИ

Слика 1 ПРОСТОР БЕЗ ОРГАНИЗОВАНИХ ПРОСТОРНИХ ЦЕЛИНА

Слика 3 ОТВОРЕНЕ ПОЛИЦЕ У ВИЗУЕЛНОЈ ПРОСТОРНОЈ ЦЕЛИНИ

У циљу повећања доступности ресурса и подстицања децје самосталности, са већег броја ормара уклоњена су врата, чиме су добијене отворене полице (Слика 3). Материјали су разврстани, категорисани и постављени тако да их деца могу лако уочити, изабрати и самостално користити. Посебна пажња посвећена је естетској организацији материјала, њиховој прегледности и доступности.

Поред тога, простор је реорганизован у више јасно препознатљивих просторних целина. Формиран је богатији простор за конструисање, простор за визуелно изражавање (Слика 3.), литерарна просторна целина и простор за осамљивање (Слика 4.), као и простор

који подстиче симболичку игру и сарадњу деце. Материјали су постављени у непосредној близини простора у ком се користе, што је додатно допринело функционалности окружења.

Слика 5 Литерарна просторна целина и простор за осамљивање

Слика 4 Простор који подстиче окупљања у мањим групама

Слика 6 Простор у коме су материјали доступни деци

Новим распоредом намештаја створени су мањи, интимнији простори који омогућавају различите облике окупљања деце (Слика 5.), индивидуални рад, рад у пару и рад у мањим групама. Простор је постао прегледнији, топлији и ближи децијим потребама (Слика 6).

7.4. Евалуација промене

Након одређеног периода коришћења реорганизованог простора спроведена је евалуација кроз посматрање деце и размену запажања васпитача.

Уочено је да деца чешће самостално бирају материјале и дуже се задржавају у игри и истраживању. Повећан је број ситуација у којима деца самостално организују активности, сарађују и користе различите ресурсе без посредовања одраслих. Просторне целине постале су препознатљиве деци и чешће коришћене у складу са њиховим интересовањима.

Васпитачи су истакли да је нова организација простора омогућила већу флексибилност у раду и лакше праћење дечјих интересовања. Такође је примећено да деца показују већи осећај припадности простору и већу одговорност у његовом одржавању и уређивању.

Током евалуације васпитачи су размењивали идеје, искуства и запажања, а као посебне вредности издвојили следеће добити:

- Фокус је на деци, задовољна деца која се играју
- Заједништво, дружење и игра
- Поштовање личног и туђег простора
- Васпитачи не би могли да се врате на стару организацију простора
- Простор више и лакше прилагођавамо пројекту
- Боље разумемо концепт простора као трећег васпитача

Реализована промена потврдила је да и релативно једноставне интервенције у физичком окружењу, као што су отварање полица и другачија организација материјала, могу значајно допринети развоју квалитетнијег реалног програма. Процес је показао да је континуирано преиспитивање праксе, сарадња међу васпитачима и ослањање на савремене програмске основе важан предуслов за стварање подстицајног окружења у коме су деца активни учесници сопственог учења и развоја.

ЗАКЉУЧАК

Полазећи од савремених теоријских поставки предшколског васпитања и образовања, у којима се простор сагледава као активан чинилац учења и развоја, ово истраживање је имало за циљ да анализира повезаност између карактеристика простора у предшколској установи и квалитета дејче игре и учења, као и да интерпретира перцепције различитих актера о његовој улози у контексту реалног програма „Године узлета“. Добијени резултати потврђују значај простора као важног ресурса за учење кроз игру, али истовремено указују на сложеност његове функције и на извесне неусклађености између теоријских полазишта и васпитно-образовне праксе.

Перцепције васпитача указују на висок степен професионалне свести о значају простора, што је у складу са социокултурном теоријом учења Лава Виготског (Vygotsky, 1978), која наглашава значај окружења и социјалне интеракције као кључних фактора развоја. Простор који је организован тако да омогућава сарадњу, комуникацију и заједничко истраживање доприноси стварању „зоне наредног развоја“, у којој деца кроз интеракцију са другима проширују своја знања и способности. Такође, налази се могу довести у везу са Брунеровим (Bruner, 2000) схватањем учења као активног процеса конструисања значења, у којем окружење има важну улогу у подстицању истраживања, откривања и симболичке игре. Међутим, доминација одговора који указују на „делимичну“ оствареност појединих аспеката (флексибилност, доступност материјала, иницијатива деце) упућује на закључак да простор, иако потенцијално подстицајан, није у потпуности функционализован у складу са принципима реалног програма. Ова неусклађеност између теорије и праксе уочена је и у другим истраживањима у области предшколског васпитања, која указују да трансформација простора захтева не само материјалне услове, већ и промену педагошких уверења и пракси васпитача.

Упоредна анализа перцепција различитих актера показује значајне разлике у начину на који се простор доживљава и вреднује. Васпитачи простор сагледавају као педагошки ресурс и свесни су његове улоге у подстицању учења, док родитељи простор доживљавају пре свега кроз призму искуства детета и квалитета односа у њему. Овај налаз је у складу са савременим приступима партнерства са породицом, који наглашавају да родитељи значење

васпитно-образовног окружења граде на основу видљивих искустава детета (Epstein, 2001). Истовремено, висока заинтересованост родитеља за додатне информације указује на потребу за јачањем транспарентности и комуникације између установе и породице.

Перспектива деце, иако мање заступљена, указује на значај доживљајне и функционалне димензије простора. У складу са принципима реалног програма, који наглашавају дете као активног учесника у сопственом учењу, резултати показују да је партиципација деце у обликовању простора присутна, али не и довољно систематична и континуирана. Посебно је значајно истаћи да резултати који се односе на перспективу деце указују на потребу за већим укључивањем деце у обликовање простора. Овај налаз указује на потребу за даљим оснаживањем децјег учешћа, што је у складу са савременим педагошким концепцијама које дете посматрају као компетентног и активног учесника.

Иако деца уносе личне предмете и учествују у изради продуката којима се простор декорише, њихово учешће у суштинском структурирању средине (планирање распореда, намена просторних целина) је доминантно реактивно. Постоји јасан јаз између теоријског захтева за дететом као активним учесником у креирању програма и праксе у којој је дете превасходно корисник већ дефинисаног простора. Истраживање указује на доминацију комерцијалних, готових играчака у децјим одговорима. Да би простор био у пуној функцији развоја симболичке игре и креативности, неопходно је веће присуство неструктурираних и природних материјала који не намећу начин коришћења, већ позивају на отворено истраживање.

Сумирајући добијене резултате, може се закључити да постоји повезаност између карактеристика простора и квалитета децје игре и учења, што је у складу са постављеним хипотезама. Ипак, имајући у виду дескриптивни карактер истраживања, ова повезаност се може тумачити као индикација, а не као директно доказана узрочно-последична веза, што отвара простор за будућа истраживања са комплекснијим методолошким приступима.

Иако резултати истраживања пружају значајан увид у повезаност између карактеристика простора и квалитета децје игре и учења, потребно је указати на одређена ограничења која могу утицати на њихову интерпретацију. Истраживање је спроведено на

ограниченом узорку, у оквиру једне предшколске установе, што ограничава могућност генерализације добијених налаза на ширу популацију.

Полазећи од добијених налаза и теоријских полазишта, могу се формулисати следеће препоруке за унапређивање праксе:

- даље унапређивање флексибилности простора у складу са интересовањима деце и динамиком пројектног рада (Крњаја и сар., 2022);
- обогаћивање окружења разноврсним, посебно неструктурираним материјалима који подстичу игру и истраживање (Крњаја, 2012; Мијаиловић, 2012);
- систематско укључивање деце у обликовање простора и доношење одлука (Крњаја и Павловић Бренеселовић, 2022);
- јачање професионалних компетенција васпитача кроз рефлексивну праксу и документовање (Павловић Бренеселовић и Крњаја, 2022);
- развијање партнерских односа са родитељима и већа транспарентност праксе (Павловић Бренеселовић и Крњаја, 2017);
- унапређивање услова рада у складу са нормативима дефинисаним релевантним правилницима (Правилник, 2019).

Посебна вредност овог истраживања огледа се у томе што није остало само на сагледавању постојећег стања, већ је довело до конкретних промена у пракси. Након анализе резултата и хоризонталне размене са колегама, реализована је реорганизација простора у једној васпитној групи. Уклањањем врата са ормара и формирањем отворених полица материјали су постали видљивији и доступнији деци, док су јасније дефинисане просторне целине омогућиле већу самосталност у избору активности и организовању игре. У процесу промене коришћене су смернице из Основа програма „Године узлета“ и Водича за уређење простора у децјем вртићу.

Праћење ефеката уведених промена показало је да деца чешће самостално бирају материјале, дуже се задржавају у игри, преузимају већу одговорност за простор и активније учествују у његовом обликовању. Простор је постао флексибилнији, функционалнији и у већој мери усмерен на интересовања деце.

Будући развој праксе треба усмерити ка уважавању иницијативе деце – преласку са модела „простор за децу“ на модел „простор са децом“. То подразумева веће поверење у дејје компетенције приликом мењања физичког окружења, трансформацију „забрањених“ или крутих зона у места за игру, и коришћење документације као активног алата у процесу учења. Само на тај начин простор постаје истински „трећи васпитач“.

На основу добијених резултата може се закључити да је општа хипотеза потврђена, јер карактеристике простора значајно утичу на квалитет дејје игре и учења.

На крају, може се закључити да простор вртића, као „трећи васпитач“, не представља статичан оквир, већ динамично и значењски богато окружење које се континуирано гради кроз интеракцију деце, васпитача и породице. Његова истинска вредност не огледа се само у физичкој организацији, већ у начинима на које подржава учење, односе и активно учешће свих актера васпитно-образовног процеса.

ЛИТЕРАТУРА

- Bruner, J. (2000). *Култура образовања*, Загреб, Едука
- Epstein, J. L. (2001). *School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools*. Boulder, CO: Westview Press.
- Malaguzzi, L. (1998). History, ideas and basic philosophy. In C. Edwards, L. Gandini, & G. Forman (Eds.), *The hundred languages of children: The ReggioEmilia approach – Advanced reflections* (2nd ed., pp. 49-98). Greenwich, CT: Ablex Publishing Corporation
- Врањешевећ, Ј. И сар. (2019). *Вртић као сигурно и подстицајно окружење за учење и развој деце – приручник за васпитаче*, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, Београд
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard
- Бренеселовић, Д., Крњаја Ж. (2021). *Године узлета Основе програма ПВО*, Београд, Министарство просвете, науке и технолошког развоја.
- Дедај, М. (2024). *Реални програм заснован на игри*, интерна скрипта. Сремска Митровица: Висока школа струковних студија Сирмијум
- Крњаја Ж., и Павловић Бренеселовић, Д. (2022). *Интегрисани приступ учењу кроз теме/пројекте у складу са Основама програма ПВО „Године узлета“, Водич за развијање теме/пројекта са децом*, Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.
- Крњаја Ж., и Павловић Бренеселовић, Д. (2022). *Приручник за документовање, Педагошка документација и документовање у Основама програма ПВО „Године узлета“, Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.*
- Крњаја Ж., и сар. (2022). *Водич за уређење простора у дејем вртићу*, Простор у складу са Основама програма ПВО „Године узлета“, Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Malaguzzi, L. (1998). History, ideas, and basic philosophy: An interview with Lella Gandini. In C. Edwards, L. Gandini, & G. Forman (Eds.), *The hundred languages of children* (2nd ed., pp. 49–97). Ablex Publishing.

Marić, Lj., & Miškeljin, L. (2018). *Вртић као сигурно и подстицајно окружење за учење и развој деце*. Центар за интерактивну педагогију.

Montessori, M. (1967). *The discovery of the child*. Ballantine Books. (Original work published 1948)

Најдановић-Томић, Ј. и сар. (2022). *Самовредновање у предшколским установама, Водич за запослене у предшколским установама*, Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Piaget, J. (1962). *Play, dreams and imitation in childhood*. W. W. Norton.

Rinaldi, C. (2006). *In dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching and learning*. Routledge

ПРИЛОЗИ

ИНСТРУМЕНТ 1: УПИТНИК ЗА РОДИТЕЉЕ

Поштовани родитељи,

Циљ овог Упитника је испитивање Вашег мишљења о улози простора вртића у игри и учењу деце. Упитник је анониман и користи се у сврху израде мастер рада.

Општи подаци

1. Пол:

- мушки
- женски

2. Узраст детета:

- 3-4 године
- 4-5 година
- 5-6 година
- Дете у години пред полазак у школу

3. Колико дуго дете похађа вртић?

- Мање од годину дана
- 1-2 године
- Више од две године

Познавање простора вртића и програма „Године узлета“

4. Да ли сте упознати са начином на који је простор организован у вртићу (различите просторне целине)?

- Да, у потпуности
- Делимично
- Не

5. На који начин сте упознали простор вртића?

- Разговор са васпитачем
- Родитељски састанак
- Боравак у групи
- Путем фотографија или других дигиталних медија
- Нисам упознат

6. Да ли Ваше дете код куће говори о различитим местима за игру у вртићу (нпр. за грађење, цртање, истраживање, симболичку игру)?

- Често
- Ретко
- Понекад
- Никада

7. У којој мери сматрате да су просторне целине у вртићу:

(за сваку тврдњу означити одговор: у потпуности / делимично / недовољно / не знам)

- Разноврсне
- Прилагођене узрасту деце
- Подстицајне за истраживање
- Богате материјалима
- Променљиве (мењају се у складу са интересовањима деце)

Коришћење простора

8. Да ли сматрате да деца имају слободу избора где и са чим ће се играти?

- Да
- Не
- Делимично
- Нисам сигуран/на

9. Колико често дете помиње да може да бира активности у вртићу?

- Често
- Ретко
- Понекад
- Никада

10. По Вашем мишљењу, простор у вртићу се користи:

- Увек на исти начин
- Углавном исто, са мањим променама
- Разноврсно и флексибилн
- Не знам

Простор и учење кроз игру

11. У којој мери се слажете са следећим тврдњама:

(понудити скалу: у потпуности се слажем / делимично / не слажем се / нисам сигуран)

- Моје дете кроз игру у вртићу учи нове ствари
- Простор подстиче дете на истраживање
- Материјали у простору подстичу креативност
- Дете развија самосталност у простору

Улога детета у обликовању простора

12. Да ли сматрате да деца учествују у уређењу простора (бирају материјале, мењају распоред, доносе идеје)?

- Да
- Делимично
- Не
- Нисам сигуран/на

13. Да ли Ваше дете помиње да је нешто направило, променило или организовало у простору вртића?

- Често
- Понекад
- Ретко
- Никада

Сарадња и информисаност

14. Да ли бисте желели више информација о томе како простор утиче на учење и развој детета?

- Да
- Не

15. На који начин бисте желели да будете информисани?

- Разговори са васпитачем
- Фотографије и документација
- Радионице
- Родитељски састанци

16. Шта сматрате највреднијим у простору вртића за развој Вашег детета?

17. Шта бисте променили или унапредили у простору вртића?

18. Шта Ваше дете најчешће воли да ради у вртићу?

ИНСТРУМЕНТ 2: УПИТНИК ЗА ВАСПИТАЧЕ

(Простор вртића у функцији игре и учења у реалном програму)

УВОД

Поштовани,

Упитник је анониман и користи се у сврху израде мастер рада. Циљ је испитивање улоге простора у подстицању игре и учења деце у складу са савременим програмом предшколског васпитања.

Општи подаци

1. Године радног искуства:

- До 5 година
- 5–10 година
- 10–20 година
- Више од 20 година

2. Узраст деце са којом радите:

- 3–4 године
- 4–5 година
- 5–6 година
- Деца у години пред полазак у школу

Организација простора

3. У којој мери се слажете са следећим тврдњама:

(скала: у потпуности се слажем / делимично / не слажем се)

3.1. Простор у групи је организован у различите просторне целине (зоне/центре)

• У потпуности
се слажем | • Делимично се
слажем | • Не слажем се |
|-----------------------------|--------------------------|----------------|

3.2. Просторне целине су јасно дефинисане и препознатљиве деци

• У потпуности
се слажем | • Делимично се
слажем | • Не слажем се |
|-----------------------------|--------------------------|----------------|

3.3. Простор је флексибилан и подложен променама

• У потпуности
се слажем | • Делимично се
слажем | • Не слажем се |
|-----------------------------|--------------------------|----------------|

3.4. Материјали су доступни деци без посредовања одраслих

• У потпуности
се слажем | • Делимично се
слажем | • Не слажем се |
|-----------------------------|--------------------------|----------------|

3.5.Простор подстиче различите врсте игре (истраживачку, симболичку, конструктивну)

- У потпуности се слажем
- Делимично се слажем
- Не слажем се

Просторне целине и садржаји

4. Које просторне целине имате у групи?

(могуће више одговора)

- Центар за грађење и конструкцију
- Ликовни центар
- Центар за симболичку игру
- Истраживачки центар
- Центар за читање и мирне активности
- Друго: _____

5. Колико често мењате или прилагођавате просторне целине?

- Веома често
- Ретко
- Повремено
- Никада

6. На основу чега најчешће мењате простор?

(могуће више одговора)

- Интересовања деце
- Пројекти/теме
- План рада
- Доступност материјала
- Лична процена
- Друго: _____

Коришћење простора

7. У којој мери се слажете са следећим тврдњама:

7.1.Деца имају слободу избора активности и простора

- У потпуности се слажем
- Делимично се слажем
- Не слажем се

7.2. Деца самостално користе материјале

• У потпуности
се слажем | • Делимично се
слажем | • Не слажем се |
|-----------------------------|--------------------------|----------------|

7.3. Простор се користи на различите начине (није статичан)

• У потпуности
се слажем | • Делимично се
слажем | • Не слажем се |
|-----------------------------|--------------------------|----------------|

7.4. Деца иницирају промене у простору

• У потпуности
се слажем | • Делимично се
слажем | • Не слажем се |
|-----------------------------|--------------------------|----------------|

Простор као „трећи васпитач“

8. У којој мери простор доприноси:

(скала: у великој мери / делимично / мало / не утиче)

8.1. Развоју самосталности

• У великој мери	• Мало
• Делимично	• Не утиче

8.2. Развоју креативности

• У великој мери	• Мало
• Делимично	• Не утиче

8.3. Социјалним интеракцијама

• У великој мери	• Мало
• Делимично	• Не утиче

8.4. Истраживачком учењу

• У великој мери	• Мало
• Делимично	• Не утиче

8.5. Дуготрајнијој игри

• У великој мери	• Мало
• Делимично	• Не утиче

Партиципација деце

9. На које начине деца учествују у обликовању простора?

(могуће више одговора)

• Предлажу активности	• Доносе материјале

- Мењају распоред
- Учествују у уређењу
- Не учествују значајно

10. Колико често уважавате предлоге деце у вези са простором?

- Увек
- Често
- Понекад
- Ретко

Сарадња са родитељима

11. На који начин укључујете родитеље у разумевање и обликовање простора?

(могуће више одговора)

- Разговори
- Документација (фотографије, панели)
- Радионице
- Не укључујем значајно

12. Како процењујете информисаност родитеља о улози простора?

- Веома добра
- Добра
- Недовољна
- Веома слаба

Изазови у пракси

13. Који су највећи изазови у организацији простора?

(могуће више одговора)

- Недостатак материјала
- Недостатак простора
- Велики број деце
- Недовољна подршка
- Друго: _____

14. Како бисте описали улогу простора у учењу кроз игру?

15. Наведите пример када је промена простора значајно утицала на игру деце:

16. Шта бисте унапредили у организацији простора у вашем вртићу?

ИНСТРУМЕНТ 3: ПРОТОКОЛ СИСТЕМСКОГ ПОСМАТРАЊА ПРОСТОРА

Општи подаци:

- Датум:
- Узраст групе:
- Број деце:
- Број васпитача:

Табела 1. Структура простора

	да	делимично	не
Простор је подељен на просторне целине			
Материјали су доступни деци			
Постоје природни и неструктурирани материјали			
Простор омогућава рад у малим групама			
Простор је флексибилан (мобиан намештај)			
Видљиви су дечји радови и документација			
Деца самостално користе простор			
Простор осликава персонализованост и припадност групи			
Видљиве су провокације и материјали којима се подржава ига			

Табела 2. Карактеристике дечје игре у простору

<u>Врсте игре</u>			
	да	делимично	не
Дете учествује у функционалним играма			
Игре са готовим правилима			
Конструкторске игре			
Игре маште и улога			
<u>Трајање игре</u>			
Дете се задржава у игри дуже од 10 минута			
Дете истрајава у активности без честих прекида			
Дете се враћа започетој игри			

<u>Степен укључености</u>			
Дете је активно ангажовано у игри			
Дете показује интересовање и мотивацију			
Дете самостално иницира активности			
Дете се уживљава у игру (концентрација, фокус)			
<u>Социјална димензија</u>			
Дете сарађује са другом децом			
Дете размењује идеје и материјале			
Дете учествује у заједничкој игри			
<u>Повезаност са простором</u>			
Дете самостално бира простор за игру			
Дете користи различите просторне целин			
Простор подстиче дете на истраживање			
Дете мења/прилагођава простор током игре			

Скала процене простора по мишљењу васпитача

(по вашем мишљењу у којој мери простор утиче на следеће тврдње, при чему је 1 – уопште не подстиче, а 5 – изузетно подстиче)

1. Простор подстиче истраживање.

1 2 3 4 5

2. Простор подстиче комуникацију и сарадњу.

1 2 3 4 5

3. Простор подстиче креативност.

1 2 3 4 5

4. Простор подстиче самосталност.

1 2 3 4 5

5. Простор омогућава продужену игру без прекида

1 2 3 4 5

ИНСТРУМЕНТ 4: КОНСУЛТОВАЊЕ СА ДЕЦОМ

Физичка средина подстиче учење и развој деце	Одговори и коментари
Материјали, играчке и средства су доступни деци, подржавају истраживање, игру и различите видове њиховог изражавања.	
Да ли можеш сам/сама да бираш играчке и материјале са којима желиш да се играш? Да ли играчке и материјале можеш сам/сама лако да узмеш? Чиме највише волиш да се играш ти, а чиме твоји другари? Да ли знаш где стоје играчке са којима волиш да се играш, где можеш да их нађеш?	
Простор је структуриран тако да подстиче активности у малим групама, окупљање целе групе као и самосталну активност детета.	
Где највише волиш да се играш у вртићу? Шта највише волиш да радиш када си у вртићу? У ком делу собе највише волиш да будеш (да се играш)? Са ким? Где најмање волиш да боравиш у вртићу?	
У осмишљавању и обогаћивању физичке средине учествују деца, родитељи и васпитачи.	
Да ли си ти нешто правио/правила у својој соби? Шта си правио/правила са мамом и татом? 2. Да ли си мењао/мењала место играчкама у соби? Да ли си доносио/доносила неке играчке/предмете од куће? Где су оне/они сада?	
Средина за учење (материјали, продукти, панои итд.) одражава актуелна дешавања и васпитно-образовне активности (теме, пројекте).	
Ко је правио овај пано? Шта је ово? (Мисли се на инсталацију, справу или неки продукт.) Чему то служи?	

